

SZAKDOLGOZAT

Nagy Andrea
Természetvédelmi mérnök BSc

Gödöllő
2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Szent István Campus

Természetvédelmi Mérnök BSc. Szak

**Fertőhomok tájváltozásának vizsgálata
történeti térképek alapján**

Belső konzulens: Dr. Saláta Dénes
egyetemi docens

Készítette: Nagy Andrea
Z7QFY7

levelező tagozat

Intézet/Tanszék:
**Vadgazdálkodási és
Természetvédelmi Intézet**

**Természetvédelmi és
Tájgazdálkodási Tanszék**

**Gödöllő
2025**

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEK	4
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	5
2.1. A tájtörténeti kutatás jelentősége Magyarországon.....	5
2.2. A tájtörténeti kutatás fogalma	5
2.3. A tájtörténeti kutatás legfontosabb céljai	6
2.4. A tájtörténeti kutatás hozzájárulása a nemzeti történelem megértéséhez.....	7
2.5. A tájtörténeti kutatás szerepe a helyi kulturális örökség megőrzésében	8
2.6. A tájtörténeti ismeretek hatása a helyi identitásra és közösségépítésre.....	9
2.7. A tájtörténeti kutatás alkalmazása jelenkori kihívások kezelésében	9
2.8. A tájtörténeti kutatás oktatásban betöltött szerepe	10
2.9. A tájtörténeti kutatás eredményeinek hasznosítása	11
3. A VIZSGÁLATOK MÓDSZEREI	12
3.1. A vizsgálati terület lehatárolása.....	12
3.2. A tájtörténeti kutatás módszertana	12
3.3. A tájtörténeti kutatás forrásai	14
4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK.....	15
4.1. A vizsgálati terület környékének természetföldrajzi jellemzői	15
4.2. Fertőhomok település természeti és tájképi értékeinek vizsgálata	25
4.3. A település kapcsolata a Fertővel történeti térképek alapján	26
4.4. Fertőhomok történetének összefoglalása.....	29
4.5. Településszerkezet és épített környezet.....	31
4.6. Kulturális értékek	39
4.7. Természeti környezet.....	41
4.8. A fertőhomoki táj átfogó jellemzői (adottságok-lehetőségek) a természeti környezettel összefüggésben (SWOT)	42
KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	46
ÖSSZEFOGLALÁS	49
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	51
IRODALOMJEGYZÉK	52
Képek jegyzéke.....	57
NYILATKOZATOK	58

1. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEK

Közel 15 évvel ezelőtt vendégül láttuk pécsi barátainkat. Nagyon meglepett a lakóhelyünk iránt mutatott lelkesedésük, különösen, hogy olyan kijelentések hangoztak el tőlük, hogy „Milyen gyönyörű helyen éltek!” vagy „Nagyon tiszta és takaros kis faluban laktok!”.

Ekkor kezdett bennem kialakulni egy új látásmód, mely szerint vajon én mit találnék külső szemlélőként megnyerőnek, értékesnek a lakóhelyben. Azóta az egykor rutinnak számító napi – főként Sopronba irányuló közlekedés – mára különleges utazásnak számít, melyek során újabb és újabb értékekre, változásokra leszek figyelmes.

Különös figyelmet fordítok a szívemhez közel álló lakóhelyem, Fertőhomok értékeire, azokra a változásokra, amelyek a településen és környékén napról napra megjelennek.

Kutatásommal Fertőhomok település és közvetlen környezetének mélyebb megismerésére összpontosítok, ami magában foglalja a falu, a falusi élet múltját, az elmúlt évszázadokban a környezetében végbement változásokat.

Szakdolgozatom célja a tájhasználat történetének vizsgálata, kiemelt figyelmet fordítva a természeti és az épített környezet helyzetére, állapotára, változásaira.

A szakdolgozattal az alábbi kérdésekre keresek választ:

- Milyen természeti, természetvédelmi potenciál található lakóhelyemen és közvetlen környezetemben?
- Milyen természetes és mesterséges tényezők veszélyeztetik a területet?
- Mit tehetnénk annak érdekében, hogy a Fertő-táj értékeit megőrizzük, átadhassuk az utókornak?

Ennek érdekében:

- a fellelhető szakirodalmi források alapján feldolgozom a tájtörténet jellemzőit,
- a történelmi időtávon vizsgálom a táj változásait, végül
- védelmi és fejlesztési javaslatokat fogalmazok meg.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A tájtörténeti kutatás jelentősége Magyarországon

A tájtörténeti kutatás – mely a tájak időbeli fejlődését vizsgálja a természeti folyamatok és az emberi tevékenységek kölcsönhatásán keresztül –, egyre nagyobb jelentőséggel bír a történelmi, a természeti és a társadalmi tanulmányok területén egyaránt.

Ez a multidiszciplináris megközelítés, amely a történelem, a földrajz, az ökológia, a régészet és más tudományágak eredményeire támaszkodik, különösen értékes Magyarország és a Kárpát-medence egyedi vonatkozásában, ahol a gazdag történelmi és kulturális tájak sokrétű múltat őriznek.

Jelen szakdolgozatban fontosnak tartom tömören összefoglalni a tájtörténeti kutatás

- fogalmának meghatározását,
- céljait,
- a nemzeti történelem megértéséhez való hozzájárulását,
- a helyi kulturális örökség megőrzésében betöltött szerepét,
- a helyi identitásra és közösségépítésre gyakorolt hatását,
- a jelenkori társadalmi és gazdasági kihívások kezelésében való alkalmazhatóságát,
- az oktatásban betöltött szerepét,
- a turizmusban és a helyi gazdaság fejlesztésében való hasznosítását, valamint
- módszertanát és forrásait.

2.2. A tájtörténeti kutatás fogalma

A tájtörténeti kutatás egyrészt a tájak múltbeli fejlődésének tanulmányozása, másrészt a természeti tényezők és az emberi tevékenységek kölcsönhatásából ered. Ez magában foglalja a múltbeli környezetek megértését és az ember–környezet kapcsolatok hosszú távú alakulásának vizsgálatát.

Tájökológiai kutatások, élőhelyterképezés, illetve tájrehabilitációs beavatkozás esetében kulcsfontosságú a vizsgált terület múltjának alapos ismerete. A múltban zajlott események, folyamatok és a tájhasználat révén formálódott a táj, ezért a változások ismerete és

lehetséges összefüggéseinek vizsgálata segít a jelenlegi állapot megértésében, a tendenciák feltárásában és döntő szerepet játszik a prognózisok felállításában is (Purger & Purger, 2019).

A tájtörténeti kutatás a tájkaraktert meghatározó tényezők és a társadalmi–gazdasági folyamatok alakulásának vizsgálatára irányul. (A tájkarakter jelentőségét az Európa Tanács Tájegyezménye (Európa Tanács, 2000) állította reflektorfénybe, amelynek nyomán a kontinens számos országában születtek országos és regionális, illetve kistáj léptékű tájkarakter elemzések és karakter alapú tájbeosztások). Emellett célja a történelmi környezeti viszonyok és a tájhoz alkalmazkodó közösségek életmódjának, településeinek rekonstruálása is.

A tájtörténeti kutatás a táj lényegi vonásának, az érzékelt térség mivoltának tudományos alapossággal való megragadását célozza, hogy megalapozott döntéseket lehessen hozni a tájak jövőjével kapcsolatban. E célok elősegítik a helyes védelmi és fejlesztési döntéseket, amelyek révén a táj értékes jellegzetességei megőrződnek.

A tájtörténeti kutatás hosszú időtávon keresztül vizsgálva hangsúlyozza a táj dinamikus kölcsönhatását a természet és az emberi társadalom között. Ez egyben azt sugallja, hogy a tájak nem csupán statikus hátterek, hanem aktív résztvevői a történelmi, társadalmi és természeti folyamatoknak.

A tájkaraktert meghatározó tényezők és a társadalmi–gazdasági folyamatok evolúciójának vizsgálata, valamint a múltbeli környezet és az ott élő közösségek kapcsolatának megértésére való törekvés azt mutatja, hogy a tájtörténet mélyen összefonódik az emberi történelemmel, és ezért nem tanulmányozható a többi tényezőtől elszigetelten.

2.3. A tájtörténeti kutatás legfontosabb céljai

A tájtörténet vizsgálatának céljai túlmutatnak a pusztán történelmi rekonstrukción; gyakorlati alkalmazásokat is magukban foglalnak a jelenkori tájgazdálkodásban és tervezésben. A tájkarakter értékelésének célja a helyes védelmi és fejlesztési döntések támogatása, a táj lényegének tudományos alapossággal való megragadása pedig a tájak jövőjével kapcsolatos döntések megalapozását szolgálja.

Ez egyben rávilágít arra, hogy a táj történelmi fejlődésének megértése értékes alapot nyújt a táj fenntartható kezeléséhez a jelenben és a jövőben egyaránt.

A tájkaraktert meghatározó tényezők alakulásának vizsgálata egyrészt segít a táj jelenlegi karakterének megértésében, a helyi tájkarakter-területek azonosításában és lehatárolásában, másrészt fontos segítséget nyújt az adott táj múltjának és változásainak feltérképezése során.

A tájépítészet szempontjából azért fontos a tájtörténet változásainak kutatása, hogy megérthetővé váljanak a kulturális hatásra bekövetkezett tájváltozások ok-okozati összefüggései és tendenciái – mindez annak érdekében, hogy a tájépítészeti tervezési feladatok megoldásához és a térségfejlesztéshez módszertani és szemléleti segítséget nyújtson (Illyés, 2022).

2.4. A tájtörténeti kutatás hozzájárulása a nemzeti történelem megértéséhez

A tájtörténeti kutatások jelentős mértékben járulnak hozzá a nemzeti történelem megértéséhez azáltal, hogy a tágabb történelmi folyamatokra helyi szintű perspektívát kínálnak. A lokális események és fejlemények a saját táji kontextusukban vizsgálva a különböző régiókban, rávilágíthatnak a szélesebb nemzeti trendek sokrétű megnyilvánulására.

A táj átalakulásának dinamikai szempontból történő kiváló iskolapéldája a Körösök térségének tanulmányozása. Duray tanulmányában a folyószabályozások előtti tájat és a helyi közösségek alkalmazkodását vizsgálja a Körös mentén, ami mélyebb betekintést nyújt Magyarország településtörténetébe és a földhasználat történetébe (Duray, 2009).

Hasonlóképpen, a Debreceni Erdőpusztákra vonatkozó kutatás a történeti katonai felmérések felhasználásával elemzi a földhasználat évszázadok alatti változásait, illusztrálva a városiasodás és a mezőgazdasági átalakulások regionális hatásait, amelyek a nemzeti fejlődési minták megértéséhez is hozzájárulnak (Papp, 1988).

A helyi tájtörténetek így árnyaltabb és teljesebb képet festenek a nemzet múltjáról, túllépve az általános felfogáson.

Mint minden változástörténetben, a tájak esetében is kitüntetett jelentősége van az állandóságnak és az új megjelenésének. A tájkarakter stabilitása jelentős mértékben összefügg a tájban előforduló örökségelemekkel – ez természetesen nem jelenti azt, hogy változás nem teremthet értéket (Illyés, 2022).

A tájtörténeti kutatás a nemzeti történelmi felfogás árnyalására is képes azáltal, hogy a pusztán felülről érkező megközelítések helyett konkrét helyszínekre fókuszálva tárja fel a nemzeti történelmi tapasztalatok regionális sajátosságait és eltéréseit.

A Körös menti három különböző mikrorégió tanulmányozása, valamint a Debrecen térségére összpontosító kutatás lehetővé teszi olyan egyedi minták és tapasztalatok azonosítását, amelyek gazdagítják a nemzeti történelem általánosabb megértését. Emellett a tájak tanulmányozása feltárhatja az emberi tevékenységek hosszú távú környezeti hatásait és

fordítva, történelmi kontextust biztosítva a jelenkori nemzeti szintű környezeti problémák megértéséhez.

A Debreceni Erdőpuszták átalakulása 220 év alatt jól szemlélteti a városiasodás és az idegenhonos fajok betelepítésének drámai következményeit, történelmi szemszögből kínálva megközelítést a jelenlegi magyarországi környezeti aggályokhoz (Papp, 1988).

A tájtörténeti kutatás eredményei rávilágítanak a nemzeti történelem helyi szintű megélésére és a táj szerepére a közösségek életében.

2.5. A tájtörténeti kutatás szerepe a helyi kulturális örökség megőrzésében

A tájtörténeti kutatás alapvető szerepet játszik a helyi kulturális örökség megőrzésében is, mivel a kulturális elemek gyakran mélyen beágyazódnak a tájba és annak történelmi kontextusába.

A táj történelmi fejlődésének megértése továbbá segít felismerni és értékelni a hagyományos földhasználati módokat is, amelyek generációkon keresztül formálták a tájat. Emellett hozzájárul az épített örökség – beleértve a műemlékeket és a népi építészetet is – történelmi kontextusának megértéséhez, ahogy azt Kós Károly építészeti jelentősége Kalotaszegen is mutatja (Kós, 1912).

Bár a rendelkezésre álló részletek nem térnek ki kifejezetten a nyelv megőrzésére, a táj és a helyi hagyományok, szokások és a nyelv közötti kapcsolat megértésében is fontos szerepet játszik.

A tájtörténeti kutatás a régészeti lelőhelyek és azok történelmi tájban való jelentőségének megértésében is kulcsfontosságú. A tájtörténeti kutatás a megőrzési erőfeszítéseket is támogatja azáltal, hogy biztosítja a kulturális örökségi helyszínek és tájak hatékony kezeléséhez és helyreállításához szükséges történelmi kontextust.

A tájtörténeti kutatás biztosítja azt a létfontosságú történelmi narratívát, amely elmagyarázza a helyi kulturális örökségi elemek létezését és jelentőségét. E történelmi megértés nélkül a megőrzési törekvésekből hiányozhat a kontextus, és nem sikerülhet megragadni az örökség valódi értékét.

Például a Tokaji borvidék történelmi földhasználatának megértése elengedhetetlen annak az egyedi kultúrájának és a hagyományos borászati gyakorlatának megőrzéséhez. Emellett a tájtörténeti kutatás feltárhatja a természeti környezet és a kulturális örökség közötti mély és gyakran bonyolult kapcsolatokat, bemutatva, hogy a tájak hogyan befolyásolták a hagyományok, a gyakorlatok és az épített formák fejlődését (Lóczy & Nyizsalovszky, 2005).

2.6. A tájtörténeti ismeretek hatása a helyi identitásra és közösségépítésre

A tájtörténeti ismeretek jelentős hatással vannak a helyi identitásra és a közösségépítésre is. Egy régió tájtörténetének ismerete erősíti a helyhez való kötődést és az összetartozás érzését a lakosok körében azáltal, hogy összekapcsolja őket a környezetük múltjával.

A helyi táj történelmének közös ismerete és megértése erősítheti a közösségi kötelekeket, közös identitást teremthet, és elősegítheti a helyi büszkeséget. A tájtörténeti kutatás feltárhatja azokat az egyedi helyi narratívákat, hagyományokat és történelmi eseményeket, amelyek hozzájárulnak a közösség önértelmezéséhez és megkülönböztető jegyeihez (Bakos, 2022).

A helyi táj történelmének mély megértése kulcsfontosságú lehet az erős helyi identitás kialakításában, mivel közös felfogást és a múlttal való folytonosság érzését biztosítja. Ez különösen fontos lehet a gyors társadalmi és gazdasági változások idején, stabilitást és gyökerezettséget kínálva.

A kulturális örökségi helyszíneken megvalósuló oktatási turizmus fejlesztése a diákok helytörténeti és jellemző értékeinek megértését hivatott elősegíteni, ami közvetlenül hozzájárul a helyi identitáshoz. Emellett a közösségek bevonása a tájtörténeti kutatási projektekbe hatékony eszköz lehet a közösségépítésben, elősegítve az együttműködést, a közös tanulást és a helyi örökség iránti kollektív elismerést. A közösségi régészeti projektek is jól mutatják, hogy a helyi lakosság kutatási folyamatba való bevonása hogyan hozhatja össze a különböző társadalmi csoportokat és erősítheti a közösségi kötelekeket.

2.7. A tájtörténeti kutatás alkalmazása jelenkori kihívások kezelésében

A tájtörténeti ismeretek értékes betekintést nyújtanak a jelenkori társadalmi és gazdasági kihívások kezeléséhez, például a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem összefüggéseinek vizsgálata során, mivel hosszútávú perspektívát kínálnak az ember–környezet kapcsolatokra.

A múltbeli földhasználati gyakorlatok, környezeti változások és társadalmi alkalmazkodások megértése tájékoztatást nyújthat a fenntartható gazdálkodásról, földhasználatról és a regionális tervezésről, a biológiai sokféleség és a természeti erőforrások

védelmének stratégiáiról, valamint az éghajlatváltozás mérséklési és alkalmazkodási stratégiáiról a történelmi környezeti változékonyság megértésén keresztül.

Jó példaul szolgál a Kisgombosi fás legelő tanulmányozása, mely hiteles történelmi alapot biztosít a fás legelők jelenlegi ökológiai állapotának megértéséhez, és tájékoztatást nyújthat jövőbeli kezelésükről (Geiger et al, 2011).

Tekintettel arra, hogy a fás legelők érzékeny rendszerek, a fás vegetáció fenntartásában akár a túllegeltetés, akár a legeltetés hiányának szintén negatív hatásai vannak a kontinentális éghajlaton kialakult/kialakított legelőkre, például előidézi a gyom- és cserjefajok térbeli elterjedését (Saláta et al, 2011).

A tájtörténelmi kutatás feltárhatja a múltbeli környezeti sebezhetőségeket és a sikeres alkalmazkodási stratégiákat, értékes tanulságokat kínálva a jelenlegi és a jövőbeli környezeti kihívásokkal szembeni ellenállóképesség kiépítéséhez.

A történelmi árvízmintázatok és a közösségi válaszok megértése tájékoztatást nyújthat a jelenkori árvízvédelmi stratégiákhoz az érintett régiókban (Bakos, 2022). Emellett a tájtörténelmi ismeretek hozzájárulhatnak a fenntarthatóbb és méltányosabb fejlődési kezdeményezésekhez azáltal, hogy tájékoztatják a földhasználat tervezését, tiszteletben tartva a történelmi mintázatokat, a kulturális értékeket és az ökológiai érzékenységet.

Ez segíthet elkerülni a nem szándékos negatív következményeket, és elősegítheti a táj jellegével összhangban lévő fejlődést. A környezeti és fenntarthatósági szempontok fejlesztési programokba való integrálására való összpontosítás történelmi tájképi betekintésekkel erősíthető.

2.8. A tájtörténelmi kutatás oktatásban betöltött szerepe

A helyi tájtörténelmet beépítése az oktatási tantervbe jelentősen növelheti a diákok történelem iránti érdeklődését, és mélyebb megértést alakíthat ki a világhoz való viszonyokról. A helyi környezetük történetének megismerése nem csak segíthet a történelmi események és folyamatok kézzelfoghatóbbá és relevánsabbá tételében, hanem fejlesztheti a diákok helyhez való kötődését, hovatartozásukat és állampolgári felelősségüket. Ezen túlmenően ösztönözheti az interdiszciplináris tanulást a történelem, a földrajz, az ökológia és a társadalomismeret összekapcsolásával.

A helyi tájak történetének tanulmányozásával a diákok kritikusabb és árnyaltabb megértést alakíthatnak ki a történelmi narratívákról, felismerve, hogy a történelem nem csupán távoli eseményekről szól, hanem a lakóhelyüket is formálja. Ez elősegítheti a történelmi

szerepvállalás érzését, és arra ösztönözheti a diákokat, hogy saját magukat is egy folyamatos történelmi folyamat részének tekintsék.

Mindemellett a tájtörténet beépítése az oktatásba lehetőséget kínál a tapasztalati tanulásra, például terepgyakorlatokra történelmi helyszíneken vagy régészeti feltárásokon, ami élvezetesebbé és emlékezetesebbé teheti a tanulást a diákok számára. Számos kutatási eredmény azonban a multidiszciplináris megközelítésnek köszönhető.

Jó példa erre az archaeobotanika. A régészeti növénytani kutatások esetében például számos tudományterület ismeretében tudtak izgalmas történelmi kérdésre magyarázattal szolgálni a kutatók. Ezt sokszor a leletek direkt vagy indirekt megtartási formáiból következtetve érik el, amely például utalhat a lelet korára, és a történelmi időkben lezajlott folyamatokra (Kenéz et al, 2018).

2.9. A tájtörténeti kutatás eredményeinek hasznosítása

A tájtörténeti kutatás eredményei hatékonyan felhasználhatók az örökségturizmus fejlesztésére és népszerűsítésére, hozzájárulva a helyi gazdasági növekedéshez. A történelmi tájképi ismeretek tájékoztatást nyújthatnak olyan tematikus turisztikai útvonalak létrehozásához, amelyek a régió történelmi vagy kulturális aspektusaira összpontosítanak, mint például a Középkori Templomok Útja (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség, 2025). Emellett a helyi történelem bemutatható múzeumokban és kiállításokon, vonzva a turistákat és fellendítve a helyi gazdaságot, ahogy azt az szilvásvárad Orbán Ház Helytörténeti Kiállítás is példázza (Szilvásvárad Község Önkormányzata, 2025).

Egy táj egyedi történelmi és kulturális értékeinek feltárásával a tájtörténeti kutatás versenyelőnyt biztosíthat a turisztikai piacon, vonzva azokat a látogatókat, akik hiteles és gazdagító élményekre vágnak a tömegturizmus helyett. A Középkori Templomok Útjának sikere is jól mutatja a tájtörténeten alapuló tematikus turizmusban rejlő lehetőségeket.

Emellett a tájtörténeti kutatáson alapuló turizmus fejlesztése gazdasági lehetőségeket teremthet a helyi közösségek számára, támogatva a vállalkozásokat, megőrizve a hagyományos kézművességet, és olyan jövedelmet generálva, amely hozzájárul a régió általános jólétéhez.

A Mecsek Zöldút projekt a turizmus és a helyi gasztronómia összekapcsolására összpontosít, illusztrálva ezt a potenciált (Mecsek Zöldút Egyesület, 2025).

3. A VIZSGÁLATOK MÓDSZEREI

Az alkalmazott vizsgálat tárgyát Fertőhomok település és a környező táj történetének szakirodalomra, terepbejárásokra, helyi idősök szóbeli közléseire, valamint a saját tapasztalataimra épülő kutatása képezi. Ismertetem a tájtörténeti kutatás módszertanát, adatgyűjtési forrásait, kitérve a táj egyes elemeinek vizsgálatára.

Munkám során a vonatkozó szakirodalom alapos kutatásán túl számos megfigyelést végeztem, fényképeket, jegyzetet készítettem dokumentálási céllal, továbbá a kutatás során nyert információk alapján készítettem el a terület SWOT elemzését, mely alapján javaslatokat teszek a későbbi fejlesztés lehetőségeire.

3.1. A vizsgálati terület lehatárolása

Szakedolgozatom a Fertő-medence és az Ikva-sík határán elterülő Fertőhomok és közvetlen környezetének tájtörténeti vizsgálata. A választott település két szempontból is fontos: egyszerre vizsgáltam a település környezetének tájtörténeti és természeti értékeit, valamint az épített környezet tájra gyakorolt hatásait. Másrészt születésemtől fogva itt élek, ezért legjobban ezt a tájat ismerem.

3.2. A tájtörténeti kutatás módszertana

A tájtörténeti kutatás sokrétű módszertant alkalmaz, hangsúlyozva annak interdiszciplináris jellegét.

A tájtörténeti kutatás módszertana

A tájtörténeti kutatás módszertanából a téma szerint az alábbiakat emelem ki:

- történelmi elemzés,
- földrajzi tanulmányok,
- ökológiai értékelések,
- régészeti feltárások és a
- szóbeli történetek.

Történelmi elemzés

A történelmi elemzés alapvetően írott dokumentumok, térképek és más levéltári anyagok vizsgálatával foglalkozik, célja a múltbeli tájak és emberi tevékenységek rekonstruálására. Az elemzés eredményeit hitelesen a rekonstrukciót követően lesz lehetséges bemutatni a kutatók és a turizmus számára.

Földrajzi tanulmányok

A földrajzi tanulmányok célja a táj fizikai jellemzőinek – beleértve a topográfiát, a hidrológiát és a természeti erőforrásokat –, valamint azok időbeli változásainak elemzése.

Ökológiai értékelések

Az ökológiai értékelések a múltbeli növényzet, fauna és környezeti feltételek paleoökológiai módszerekkel történő vizsgálat módszerével készülnek.

Régészeti feltárások

A régészeti feltárások módszere az anyagi maradványok feltárása és elemzése a múltbeli települések vizsgálatával történik. Célja a földhasználat és ember–környezet kapcsolatok összefüggéseinek mélyebb megértése.

Szóbeli történet

A szóbeli történetek gyűjtése tulajdonképpen a legegyszerűbbnek tűnik, hiszen nem más, mint a személyes beszámolók, helyi ismeretek gyűjtése és elemzése a múltbeli tájakról és azok használatáról. A nehézséget inkább a megfelelő interjúalany megtalálása jelentheti.

Történelmi írott források és térképek vizsgálata

A környéket elsősorban értékes természeti kincsei miatt a természetvédelem, az országhatárhoz való közelsége miatt pedig a honvédelem is vizsgálta, természetesen eltérő eszközökkel és módszerekkel.

Az átfogó katonai felmérések során készített térképről maradtak fenn írásos emlékek, melyek segítenek az utóbbi évszázadok változásainak vizsgálatában.

3.3. A tájtörténeti kutatás forrásai

A tájtörténeti kutatás multidiszciplináris módszertana lehetővé teszi a tájváltozások átfogó és árnyalt megértését azáltal, hogy különböző forrásokból és perspektívákból származó bizonyítékokat integrál.

Ez a holisztikus megközelítés elengedhetetlen az emberi társadalom és a környezet közötti komplex kölcsönhatások időbeli megragadásához és az összefüggések megértéséhez.

Emellett a digitalizált levéltári források – mint például a történelmi térképek és a kataszteri felmérések – növekvő elérhetősége átalakítja a tájtörténeti kutatást azáltal, hogy a korábban nehezen hozzáférhető forrásokat könnyen elérhetővé teszi a kutatók számára, így bővítve az új felfedezések és meglátások lehetőségét.

Végül, a szóbeli történetek létfontosságú, gyakran figyelmen kívül hagyott információforrást jelentenek a tájtörténet számára azáltal, hogy megragadják a helyi tudást, hagyományokat és személyes tapasztalatokat, amelyek nem feltétlenül dokumentáltak a hivatalos feljegyzésekben. Ez egyedi perspektívákat kínálhat arra, hogy a tájakat hogyan érzékelték, használták és változtatták meg az ott élő emberek.

A tájtörténeti kutatás Magyarországon számos kulcsfontosságú forrásra támaszkodik:

- Levéltári dokumentumok:
 - kataszteri térképek,
 - katonai felmérések,
 - földtulajdon-nyilvántartások,
 - helyi közigazgatási dokumentumok.
- Szóbeli történetek:
 - idősebb lakosok visszaemlékezései,
 - helyi folklór,
 - népdalok és
 - történetek.
- Régészeti leletek:
 - lelőhelyekről származó leletek,
 - településmaradványok,
 - paleoökológiai adatok.
- Történelmi térképek és vizuális ábrázolások
 - festmények,
 - fényképek.

4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

4.1. A vizsgálati terület környékének természetföldrajzi jellemzői

Fertőhomok Magyarország Kisalföld tájegység nyugati részén fekszik a Fertő-medence és az Ikva-sík kistájak ölelésében. A település a két kistáj határán található, így a közigazgatási határ mindkét területre esik. A két kistajat nyugatról a Fertőmelléki dombság, míg keletről a Hanság kistáj határolják, amint az az 1. ábrán látható.

1. ábra: A vizsgált terület elhelyezkedése a földrajzi tájbeosztás szerint
[forrás: (Kocsis, 2024) (ST Építészeti és Városfejlesztési Kft., 2023) alapján saját szerkesztés]

A Fertő-medence sajátosságai

A vizsgált település egésze és a közigazgatási északi területén a Fertő-medence fekszik. A medence legfontosabb eleme maga a fertő életciklusban lévő tó, amely a nevét is erről kapta.

A Fertő-tó Európa ötödik legnagyobb, egyben a legnyugatabbra fekvő sztyepptava és szikterülete, a kontinentális síkvidéki sós tavak legnyugatibb képviselője. Területe Ausztria és Magyarország területén helyezkedik el úgy, hogy nagyobb része osztrák területen terül el. Partvidéke a magyarországi Fertő–Hanság Nemzeti Parkhoz és az ausztriai Neusiedler See–

Seewinkel Nemzeti Parkhoz tartozik. A Fertő-táj és ennek részeként Fertő-tó a világörökség része. A Fertő-tó Közép-Európa harmadik legnagyobb állóvize, mintegy 20 ezer éves.

A Fertő-tó a Balaton után Közép-Európa második legkönnyebben felmelegedő tava, hőmérséklete nyáron nem ritkán eléri a 30 °C-ot (OVF, 2025).

Domborzata

A kistáj területe 143 km², amelynek a fele vízzel kitöltött nádas és mocsár, 1/10-ed része nyílt vizű tó. A fennmaradó terület alacsony ártéri síkság. 116 m magas a tengerszint feletti magassága, viszont a víztükör 115 m tengerszint feletti magasság körül ingadozik. A tájat nagyobb vízmagasság jellemezte, amíg a Fertő szabályozására a csatornák kiépítése meg nem történt. A belvíz csatornázással a felszín tagolttá vált. A vízzel nem borított területek 115,50 m felett mezőgazdaságra alkalmasnak minősítettek. (Bulla, 1964)

Földtan

Karbon kristályos pala alkotja az alaphegység kőzetét. A náddal fedett területeken recens tőzegképződés zajlik. Ártéri iszappal, lápi és réti agyaggal fedett a mesterségesen előntéstől védett száraz felszínű területek. Jó víztározó és vízáadó vastag pleisztocén homokos-kavicsos rétegek találhatóak a felszín legalsó rétegeiben.

A táj legjellegzetesebb földtani képződménye a Fertő-tó nyugati partjával párhuzamosan húzódó, főként a középső miocénre jellemző, Pannon-tengerből kiülepítő lajtamészko – ez a mészkő a Fertőmelléki-dombsort építi fel. A fertőrákosi kőfejtő is ezt az anyagot rejti, amit hosszú időn keresztül építészeti célokból bányásztak, így nyerte el mai oszlopcsarnokos képét. A dolomitszerű mészkövön többé-kevésbé lepusztulva a felső miocént képviselő szarmata mészkőréteg helyezkedik el (Csapody & Papp, 1983).

Éghajlat

A nagyon sekély tavak – ilyen a Fertő-tó is – rendkívül érzékenyek az éghajlat, vagy akár az időjárás változásaira is. Az ipari forradalom előtt és hajnalán előfordult a Fertő-tó teljes kiszáradása is. A Fertő tó kiszáradásának néma tanúja a virágosmajori kápolna felirata: „Praedo Virágos anno 1872 suscitato anno 1873 sacellum hoc in lacu Fertő primum addidit et 8. Septembris eiusdem anni solemni ritu benedixit Joannes Zalka Episcopus Jaurinensis” (Pannonhalmi & Sütő, 2007). Még napjainkban is vita tárgyát képezik a Fertő-tó klímaváltozásának antropogén vonatkozásai (Freiler, 2009).

A helyi klímára jellemző, hogy mérsékelt hűvös és a mérsékelt meleg típusok között képez átmenetet. A terület csapadék ellátottsága általában mérsékelt száraz. Az éves átlagos napfénytartam 1850 óra, ebből nyáron 720, míg télen 180 órányi napsütésre számíthatunk. Az éves középhőmérséklet 9,8 és 10,0 C° közé, a nyári féléves középhőmérséklet 16,5 és 16,7 C° közé esik. Megfigyelések alapján április 13-tól 186 napon át október 18-ig a 10,0 C°-ot átlépi majd felette is marad a napi középhőmérséklet.

A fagypont feletti időszak körülbelül 190 napra tehető, mely április 15. és október 25. között tarthat. Mérések alapján a legmagasabb hőmérséklet 33,5 C°, míg a legalacsonyabb - 15,0 C° volt.

Az éves csapadék mennyisége 580-600 mm körül várható. Az elmúlt 55 évben mért legmagasabb napi csapadékmennyiséget a vizsgált településhez közeli Fertőújlakon mérték, mely 62 mm volt.

Az elmúlt években egyre kevesebb hótakarós napra számíthatunk, amelyeken esetenként el is érheti a 18 cm-t. A terület szárazságot mutatószám értéke a kistájon 1,16-1,20 körüli.

A leggyakoribb szélirány a ÉNY-i, és átlagosan 3,5-3,8 m/s szélességgel számolhatunk (Dövényi, 2010).

Vizek

A kistáj északi irányból határoló Fertő-tó egy országhatáron átnyúló víztározó. A vízkészleteit nem csak hazai oldalon hasznosítják. A Hansági-főcsatorna a Fertő lecsapolását szolgálva kapcsolja össze a tájat a Rábca–Mosoni-Duna vízrendszerével, és 5,5 km hosszan érinti a főcsatorna a tájat.

A sekély, iszapos tó három természetes objektum által elgátolt zárt mélyedésben alakult ki. A tudományos vita még nem zárult le arról, hogy kialakulását valóban az elgátolás okozta-e, hiszen több kutató posztglaciális tektonikus mélyedésként írja le a tó létrejöttének lehetséges okát (Pécsi, 1975).

Nyugati-északnyugati irányból a Lajta-hegység, északkelet felől az Ős-Duna egykori hordalékkúp-maradványa, a Parndorfi-„fennsík”, délről pedig ugyancsak az Ős-Duna pleisztocén előtti hordalékkúp-maradványa (amelyet most az Ikva-patak alakít) gátolja el a tavat (Fertődél még az Ős-Duna kavicsai is megtalálhatók a felszínen).

Így tehát a Fertő-tó hidrogeográfiailag egy eredetileg lefolyástalan helyzetű tó, amely bepárlódásra és feltöltődésre van ítélve.

A helyzetet nehezíti, hogy a Fertő-tó vízrendszeréhez tartozó Hanság szintén rossz lefolyású terület, felszínét a folyóvízi homokra és kavicsra települve holocén kori tőzegsár, tőzegiszap fedi. A domborzatot általában homokból épült, 2-3 m magasan kiemelkedő, több mint 50 halom (gorond) színesítik a medencét. Kelet felé, a Tóköz irányában alig észrevehető a domborzati elkülönülés.

A Fertő-tónak a történelmi időkben szoros, elsősorban vízrajzi kapcsolata volt a Hanság medencéjének mintegy 50×17 km-es lápterületével. A Hanság volt a régió helyi erózióbázisa, az Ikva, a Répce, a Rábca mind ide torkollott, és a tőzeg szivacsoként szívta fel a sok vizet. Ezek alapján érthető, ha már az 1800-as évek elején mielőbbi lecsapolást sürgettek (leginkább a környék agrártermelői pl. az osli búza híres termék volt), ami 1825-ben meg is történt, és a lápterület a felére, körülbelül 20 ezer hektárra csökkent. Az 1950-es évek derekán a maradék lápterületet is lecsapolták.

Az 1994-ben alapított Fertő–Hanság Nemzeti Park igyekszik a vizes élőhelyeket minél nagyobb számban megőrizni. Az egyhangú magassági viszonyok (a keleti rész 109 m, a nyugati 112 m, míg a Győri-medence 109 m) azt okozták, hogy a Duna áradása, ami 4-5 méterrel magasabb vizet jelentett, a Hanságon keresztül el tudta érni a Fertő-tavat és viszont, a Fertő esetleges magas vize természetes úton itt tudott levezetődni. Ez az „átjáró” Pamhagen és Fertőd között a kevés vízi utak egyike volt, amely csatlakozott a Hansághoz, és így vámot szedhettek rajta. Ma itt épült fel a hansági zsilip, amely szerény vízcserét biztosít (Pécsi, 1975).

A tó legfőbb jellemzője a sekélység (átlagos mélysége az 1 m-t sem éri el, fenekelaplos, vízszintes, csak a közepe táján mélyül 50-60 cm-re). Vizét a nagy vízszintingadozás és a magas sótartalom jellemzi. A sótartalom geológia, hidrológiai adottság, változása évszakfüggő, nyáron a 2000 g/m³-t is eléri. Domináns kationjai a nátrium és a magnézium, míg az anionok közül a hidrogén-karbonátok, a szulfátok és a kloridok emelhetők ki. Mivel a nátrium nátriumhidrogénkarbonát formájában van jelen, a tavat „szikes tó”-ként, vagy más néven „szóda tó”-ként tartják számon. Vize tehát erősen alkáli jellegű, ezért kémhatása lúgos, pH értéke 8,0 felett van. A tó vizére a magas kémiai oxigénigény jellemző, ami a lebegőanyag szinte állandó felkeveredésének, illetve a huminsavak jelenlétének a következménye.

A tó életének utolsó stádiumában, a fertő állapotban van, ezért természetes folyamat a lassú feltöltődése, kiszáradása. Az évszázadok során ciklikusan (egyes kutatások szerint 100-110 évente) kiszárad a tómeder, de ez még nem jelenti a tó végső átalakulását.

Az oxigéntartalom tekintetében két teljesen különböző területre oszthatjuk a tavat, a nyíltvizű tófelületre és a nádövezet, csatornák, belső tavak területére. A kettő közötti vízminőség-különbség szemmel is jól látható. A nyíltvizű tófelület az állandó átkeveredés, az

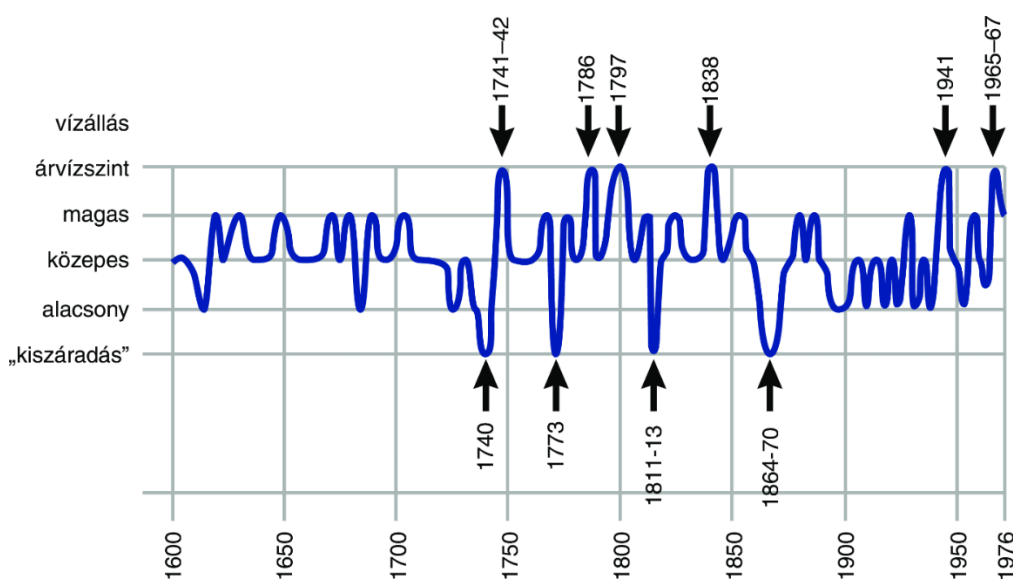
előnyös oxigénviszonyok és a csekély szervesanyagterhelés miatt opalizáló szint mutat. A nádövezet vizei (a csatornák és belső tavak) a kioldott huminsavaktól mélybarna színűek (OVF, 2025).

A tó vizének megjelenési formái közti különbséget jól szemlélteti a 2. ábra.

2. ábra: A Fertő tó vizének két megjelenési formája [forrás: (OVF, 2025)]

A Fertő-tóval kapcsolatban minden a víz magasságától függ. Az erősen csapadékfüggő vízháztartás, amit leginkább a vízszint fejez ki, folyamatosan a kiszáradást és annak veszélyét jelzi. A rekonstruálható vízszintváltozás összefügg a nagyobb, Kárpát-medencebeli folyamatokkal és más tavak hasonló tendenciáival. A tó vízszintjének ingadozását mutatja be a 3. ábra.

3. ábra: A Fertő tó vízszint ingadozása az elmúlt 4 évszázadban [forrás: (Kiss A. , 2004)]

Az évszázados teljes kiszáradások 110-120 évenként jelentkeztek. A Fertő-menti lakosság 7 éves áradási-szárazsági periódusokat tart nyilván, megfigyeléseik helyesek, de éves eltérések lehetségesek (Pannonhalmi & Sütő, 2007).

Az utolsó, teljes kiszáradásról az 1868 és 1872 közötti évekből vannak utalások, amikor a kiszáradt tófenékre falu települt, és csak a víz jövetelekor kényszerültek az északi parton új települést létrehozni – a Neusiedl név is erre utal). A tó déli medencéjében 1867 nyarán tűnt el a víz, és 1869-ig teljesen száraz volt a meder, úgyhogy gazdasági épületeket építettek benne, illetve nagyrészt felszántották. A megmaradt iszap azonban annyira telítve volt vízzel, hogy abban járni veszélyes volt. A keleti parton nagy mennyiségben só „virágzott ki”, amit a lakók szappankészítésre használtak fel (Mezősi, 2011).

A térség vízháztartását mérsékelt lefolyás jellemzi. A Fertőt szabályozó Fertő-széli zsilip állásától függ a Hansági-főcsatornának a vízállása és vízhozama. Így lehet 0 és 420 cm között a vízállás, míg a vízhozam lehet 0 és 45 m³/s között. 4,0 m³/s a közepes vízhozam.

Nyár elején várhatók általában az árvizek, míg ősszel a kisvizek szoktak jelentkezni. A tájhatáron fekvő Fertő-tó vízfeleslegét is a Hansági-főcsatorna vezeti el. Átlagos vízálláskor (116 m tszf) 321,88 km² a tó felszíne. A tó és a tavon kívüli vízgyűjtőterület aránya 1:2,6, ami a vízháztartási jellemzőkre is kihatással van. (Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság, 2025)

Az elmúlt évszázadokban a tó többször is kiszáradt. A Fertő-tó vizének sótartalma és -összetétele következtében főleg sótűrő fajokra korlátozódik a vízi flóra. A „talajvíz” átlagos vízmélysége 1 m körül ingadozik. Az iszapos-agyagos felszín közeli rétegekben nem jelentős a mélysége. Minősége nátrium-kalcium-magnézium-hidrogénkarbonátos. Az össz-keménysége kicsi, viszont a szulfát tartalom a 300 mg/l-t is meghaladja. Alacsony az artézi kutak száma melyek sekélyeknek mondhatók mivel 100 m alattiak, ellenben bővizűek.

A vizsgált településsel szomszédos Hegykőn 400 l/s vízhozamú 58 C° hőmérsékletű hévízkút üzemel, melynek jó turisztika hasznosítási szempontból évek óta folyamatosan fejlődő termál fürdőt üzemeltetnek. Belvizektől veszélyeztetettek azon területei a kistájnak melyek a Fertő-medencén kívül helyezkednek el. Így mesterségesen mentesített a terület. A kistájon elhelyezkedő települések a magas talajvíz miatt közüzemi csatornahálózatot kiépítették, s a 2001-es adatok alapján 87,5 %-os a rákötési arány (Dövényi, 2010).

Növényzet

A potenciális vegetációt a mocsári és lápi társulások jelentik a Fertő-medencében. Peremrészein a ligeterdők, az erdős-sztyep erdők is kialakulhattak. Sós tavi növényzet is létrejött helyenként, mi több, sziki társulások képződnek a kiszáradás hatására.

A vízszint ingadozásával a nyílt vízfelület aránya is nagyban változik. Napjainkban a kistáj hazai területét nagyban nádas fedi. Nagy méretű nyílt vízfelület csak a szomszédos Ausztria területén van. Hínártársulások feltűnően csekély mértékben vannak jelen, valamint meglepő a fajszegénységük is.

A síkvidéken, a Fertő-mentén is visszaszorultak a gyepterületek, viszont a Hanságban a száraz gyepek terjeszkedése látható a vizes élőhelyek kiszáritása következtében. Ezen tendenciák eredőjeként összességében, a terület egészére vonatkoztatott statisztika állandónak mutatja a gyepterítást.

A szántók vonatkozásában is eltérő folyamatoknak vagyunk tanúi, bár itt egyértelműen a növekedés látható a mintaterület egészén. Ezzel együtt a Soproni-medencében nagyobb, az Ikva-síkon pedig kisebb mértékű visszaszorulást láthatunk, miközben a Fertő–Hanság medencében jellemző a nagyobb terjeszkedés főként a Hanság kiszáritott vizes területei helyén (Konkoly-Gyúró & Balázs, 2023).

A nádasokat télisásosok, magas-sásosok és ligeti perjések gyűrűi követi, helyenként nedves szikes rétekekkel.

Talajművelés

A Fertő-medence gyepterületein leginkább legeltetés folyik. A korábban művelés alatt álló területek mára már parlagon vannak, így visszagyepesedéssel gyepek keletkeznek. Sziki élőhelyek töredékesen alakulnak ki.

Természetes erdőket nem láthatunk már a területen, mára már csak telepített erdősávok találhatóak. Számos közös fajt tartalmaz a Fertő-medence flórája az alföldi sztyepp tavakkal.

Talajok

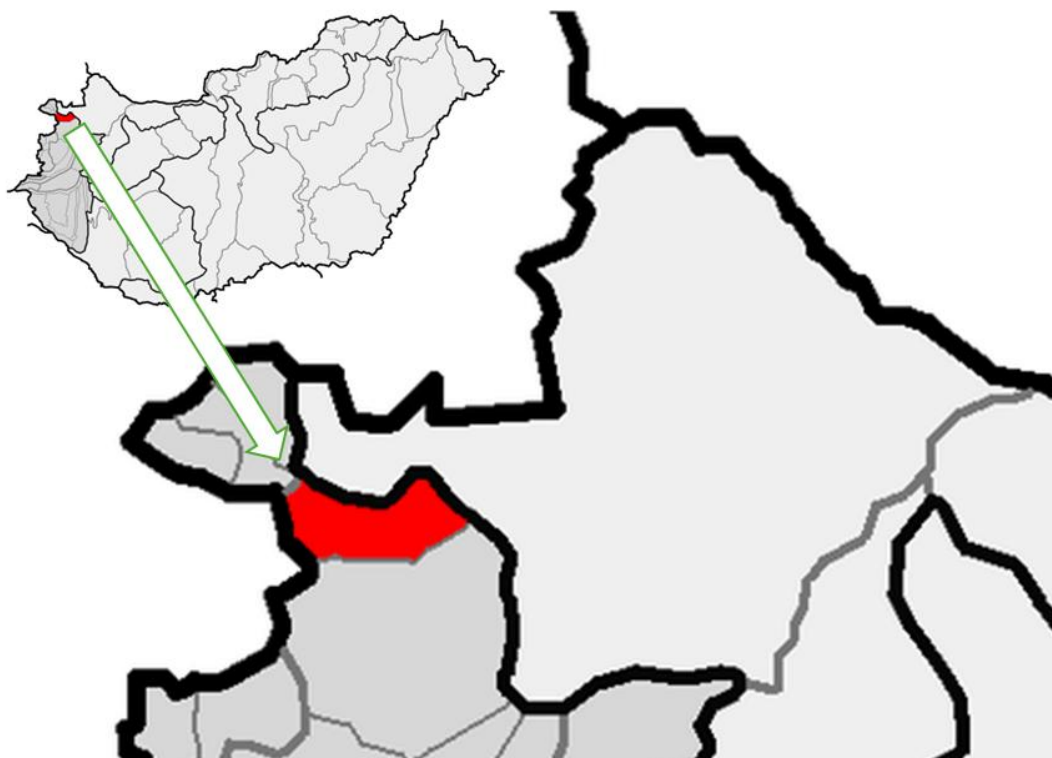
A táj területének fele nádas és mocsár, míg csak az 1/10-e nyílt vízfelszín. Sűrű csatornahálózáttal tartják szárazon az ártéri iszappal borított területeket, amelyek még a tó vízellátását is szabályozzák.

Az állandó vízborítástól mentes üledékeken lecsapolt és telkesített síklápok (47%), nyers öntések (23%), réti talajok (14%) találhatóak. A réti talajok hasznosítása fele-fele

elosztásban kaszálórét vagy szántó. A lápos réti talajok viszont eltérő termékenységű szántók. Délről a kistájt keskeny sávban övezi agyagbemosódásos barna erdőtalaj (Dövényi, 2010).

Az Ikva-sík bemutatása

Fertőhomok D-i irányú közigazgatási területe a 154 km² területű Ikva-sík kistájon helyezkedik el, melyet a 4. ábra szemléltet.

4. ábra: Az Ikva-sík elhelyezkedése [forrás: saját szerkesztés (Wikipédia, 2025) alapján]

Domborzata

Erősen szétdarabolódott hordalékkúp jellegű kavicstakaró található. Kivételt képez a Fertő-medence déli peremén Balftól egészen Hegykőig egy összefüggő kavicstakaró található, mely keleti irányba legyező-szerűen elterül, majd fokozatosan lesüllyed a Hanság–Fertő mocsaras lápos vízelválasztó felszínébe.

Földtan

Soproni kristályospala alkotja a medence aljzatot. Változatos a mélysége: a Nagycenki süllyedékben 2,5 km, míg a Pinnyei-háton csaknem 1 km éri el. A kistáj szerkezetileg a Soproni

hegység, a Fertő-medence és a Répce-síkság között irányított aszimmetrikus, teraszos eróziós sík terület.

Közettanilag és morfológiailag jól elkülöníthető különböző korú és származású kavicsstakarók és kavicsstakaró maradványok fedése található a területen. Feltehetően az Ős-Ikva-rendszerhez tartozott a nagy része. Ős-Ikva, a Vulka, a Lajta, és az Ikva vizeit vezette le a pleisztocén folyamán hatalmas területet behálózva. Így egy jól fejlett terjedelmes hordalékkúp rendszert építve, amelybe a pleisztocén végén a folyó az alsó szakaszán bevágódva teraszos völgyeket vésett. Ezek alapján az Ikvának 5-6 m magas újpleisztocén hordalékkúp-terasza és 2-3 m magas óholocén ártere van.

Éghajlat

Ez a terület mérsékelten hűvös, mérsékelten száraz, viszont inkább a mérsékelten nedves éghajlathoz közelít. Évente 1850 körül van a napfényes órák száma, amelyből nyáron 710-720 óra, míg télen 180 óra napsütés várható. A kistáj nyugati és keleti részein eltérő éghajlati értékeket rögzítettek. Nyugaton 9,5 C° körül míg keleten 10,0 C° körül van az évi középhőmérséklet.

A nyugati területeken április 14-16-án már tartósan meghaladja a 10,0 C°-ot a napi középhőmérséklet, ami 180-182 nap múlva október 16-18-án csökken. Addig a keleti területeken 2-5 nappal kitolódik ez az időszak. A kistájon várhatóan április 20. és október 23. között mintegy 185-190 napig nem esik a hőmérséklet fagypontra alá.

Sokévi átlagok alapján 33,0 C°, illetve -15,5 C° körül várható a nyári legmagasabb és a téli legalacsonyabb hőmérséklet. 620-640 mm a várható az évi csapadékmennyiség, mely a nyári időszakban közel 370-400 mm is lehet. A legnagyobb, 140 mm mennyiségű egy nap alatt leeső csapadékot Nagycenken mérték. Az ariditási index 1.06-1,10. A kistájon főleg a mezőgazdasági kultúráknak kedvező az éghajlat.

Vizek

Az Ikva 37 km hosszú szakaszának a vízgyűjtő területe és a Répce-völgy határolja a kistájat. Két mellékvíze is van a Dénesmajori-patak és az Arany-patak, melyek összesen alig 20 km² jut a táj területre. Kiegyenlítettnek mondható a kistáj vízellátottsága. Átlagosan a „talajvíz” az Ikva mentén 2 m-nek mondható, északi irányba 4 m-ig mélyül.

Túlnyomórészt kalcium-magnézium-hidrogén-karbonátos jellegű. Nem jelentős a rétegvizek mennyisége. Nagy számban vannak artézi kutak, melyeknek mélysége akár az 500

m-t is eléri, jelentős vízhozammal. Sok kútban a vastartalom a 0,5 mg/l-t is meghaladja. A keleti területek kiemelt vízbázisnak és vízminőségvédelmi területnek tekinthető. Petőházán található egy 950 l/p vízhozamú 45 C°-os hévizű kút.

Növényzet

A kistáj vegetációjában cseres-kocsánytalan tölgyesek, a nyugati területeken gyertyános-kocsánytalan tölgyes míg Fertőd környékén gyertyános-kocsányos tölgyesek a jellemző. A déli területeken egy lápteknő található Ebergőcnél.

Muzsajnál kötött talajú cseres-kocsányos tölgyesek színesítik a kistájat. Az Ikva-sík többnyire szántó művelési ág alatt van. Balf körül van egy jelentősebb szőlőművelésű terület. A területen megfigyelhető sarjállomány következteteni enged a makkoltatás, kiterjedt legeltetés tevékenységek alkalmazására. A Fertőboz feletti letörések gyepein kívül (melyeket fenyeget az akác térhódítása) nincs jelentősebb gyep a területen.

Az Alpokaljai flórahatas megfigyelhető még a Nagycenki- és a Peresztegi-erdőkben, de már a százaz tölgyes fajok a legjellemzőbbek.

Talajok

Teraszos eróziós sík a kistáj. Különböző korú kavicsstakaró erre települt és felhalmozódott jégkori vályog, ahol helyenként fiatal homokos üledék, zárt medencékben viszont vékony löszstakarót alkot. Meglehetősen változatos a talajstakaró. A terület 83%-át különböző – főként löszös üledéken képződött – erdőtalajok borítják. 52%-os területi részarányal a barnaföldek szerepelnek.

Ezek többnyire a löszön képződnek, viszont a határ mentén Peresztegről dél-nyugatra harmadidőszaki üledék is előfordulhat. Összetételük homokos-vályog, vályog, általában kedvező a vízgazdálkodásuk. Változatos a termékenységük, függ az altalajtól és kötöttségtől. Főként szántóként hasznosítják ezen területeket.

Délről agyagbemosódásos barna erdőtalajok övezik a kistájat. Vékony iszappal fedett kavicsos üledéken képződtek, Nagycenk környékén harmadidőszaki üledéken található. Ezek vályog mechanikai összetételűek, jó vízgazdálkodásúak. A sekély termőrétegű talajok, ahol szélsőséges vízgazdálkodásúak, erősen savanyúak gyenge termőképességűek.

Csekély az erdőszültségük, 15%-ban szőlőként művelik, míg szántóként 70%-ban. Szűk a termeszthető kultúrnövények választhatósága. Búza, árpa, vöröshere, bíborhere és zab alkotja a palettát. Löszös üledéken csernozjom barna erdőtalaj található Pereszteg szomszédságában.

Ezek a területek a barnaföldekkel megegyező talaj jellemzőkkel és termékenységgel rendelkeznek. Réti öntés és réti talajképződmények vannak együttesen 18%-ban az Ikva árterén. Összetételük vályog, agyagos-vályog termékenységük és vízgazdálkodásuk kedvező (Dövényi, 2010).

4.2. Fertőhomok település természeti és tájképi értékeinek vizsgálata

Fertőhomok egy bájos kis település mely magában őrzi a múlt jegyeit, emlékeit. A település területe három egymástól jól elkülöníthető szerkezeti egységre bontható, melyek a következők:

- **Északi terület:** a Fertő-tó vízfelülete, a nádasterületek és a természeti szempontból értékesebb (védett) mezőgazdasági területek alkotják
- **Központi terület:** az Akác utcára szerveződő település beépített területe, belterülete foglalja el a település központi területét
- **Déli terület:** jellemzően intenzív mezőgazdasági művelés alatt álló, árutermelő szántóterületeket foglalja magába.

Fertőhomok legjelentősebb forgalmi útja a 8518. számú út, amely a partvonal menti településeket köti össze és kapcsolatot biztosít Sopron felé. Ez a kelet-nyugati irányú Akác utca és az arra merőleges Vasút utca adja a mai település szerkezet gerincét, alapvetően erre szerveződnek a lakóterületek. A belterület keleti oldalán, Hegykővel összenőve jelentős méretű, kialakult üdülőterület található, illetve a belterület része a lakóterületekhez délről kapcsolódó, meghatározó méretű mezőgazdasági üzemi terület.

A beépítésre nem szánt területek vonatkozásában jellemzően általános mezőgazdasági terület területfelhasználási egységbe soroltak a külterületi ingatlanok. A külterület északi részén, a Fertő-tó medre és a nádasterületet tagoló csatornák vízgazdálkodási területbe kerültek besorolásra. Nagy kiterjedésű természetközeli terület kerül kijelölésre a Fertő-tavat körülölelő nádasok területén. Az erdőterületek nem jelentik a fertőhomoki tájszerkezet jelentős és meghatározó elemeit. Ennek megfelelően arányuk kicsi – a mezőgazdasági területekbe ékelődve jelenik meg néhány kisebb erdőfolt, melyek többnyire védelmi, kisebb arányban gazdasági rendeltetésűek (5T Építészeti és Városfejlesztési Kft., 2023).

A település neve

Az első írásos emlék 1274-ben Praedium Humuky néven említi a települést. Fertőhomok neve az tájszótár szerint később csak Homok volt a (Lőrinczy, 1979). Fertőhomok helység neve nem rejt etimológiai titkokat, a „Homok” az uralkodó talajra utaló homok főnévből keletkezett. A megkülönböztető szerepű Fertő-előtag a tó mellékével kapcsolatos. Ennek indokoltságát az jelentette, hogy nem akarták összekeverni a Somogy megyei (Kapos)homokkal, így mindkét település nevét előnévvel tették egyértelművé (Kiss, 1980).

4.3. A település kapcsolata a Fertővel történeti térképek alapján

Előzőleg a település nevének vizsgálatakor bukkantam rá az információra, hogy a más hasonló település nevével való összekeverés elkerülésének érdekében a szomszédos tó nevét előtagként alkalmazott hozzáadásával azonosították a települést melyet a mai napig is használunk. Ezért fontos megvizsgálni milyen kapcsolat húzódik az idők folyamán a település és a Fertő-tó között. A vizsgált három katonai térkép segítségével megérthető a tájtörténet és a vízállás szoros kapcsolata. A legrégebb fennmaradt átfogó katonai térkép az I. katonai felmérésből származik, melyet a 5. ábra szemléltet.

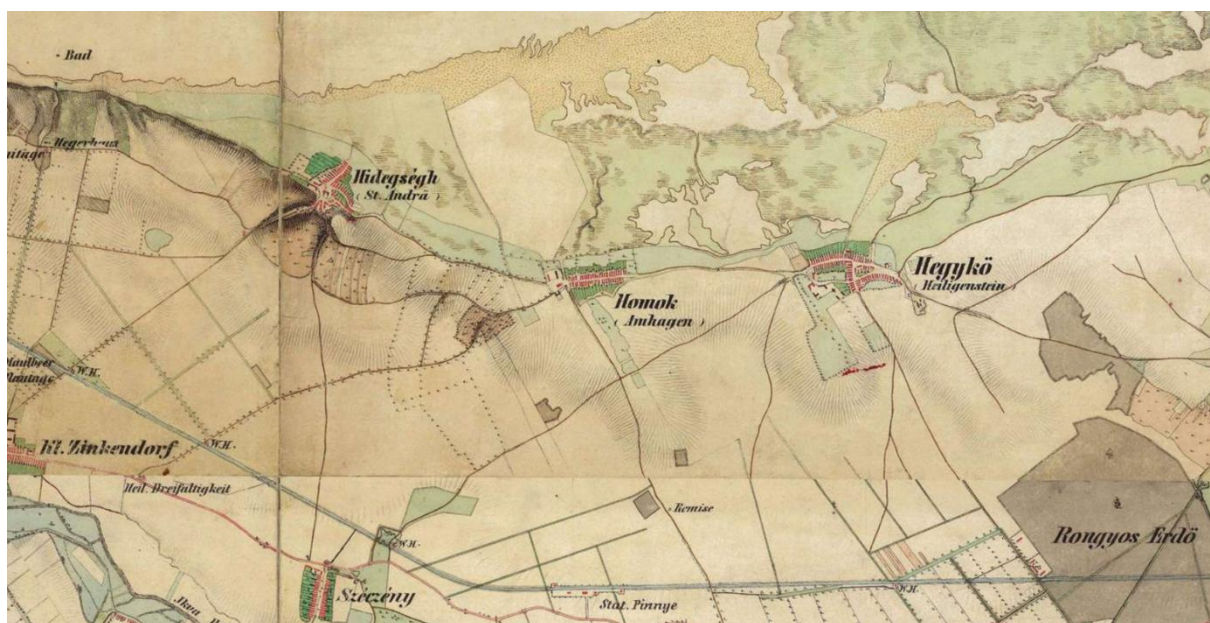
5. ábra: Fertőhomok az I. katonai felmérésen (1763-1787) [forrás: (Arcanum Kft., 2025)]

A térképen jól látszik, hogy a tó partja a falvak északi fekvésű telkeinek végéig tartott. A térkép a Habsburg birodalom első katonai felmérésekor készült 1763 és 1787 között. Ezen térkép alapján következtethetünk arra, hogy a település lakói a mezőgazdaság mellett

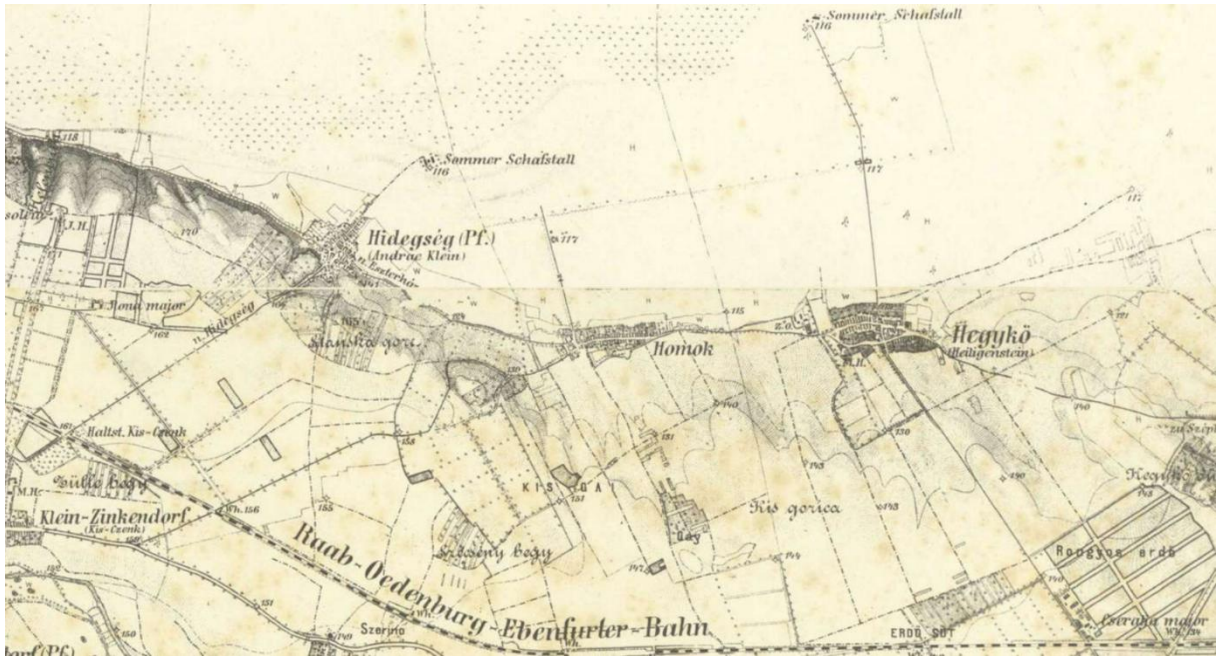
halászzal is foglalkoztak, olyan mértékben és olyan formáit használták a halászatnak, mely ritkának minősül (Bárdosi, 1994)

A történeti térképeken (6-9. ábra) megfigyelhető, hogy az időszakosan végzett felmérések között milyen változásokon ment végig a terület. A tó nyílt vize egyre inkább visszahúzódik, maga után hagyva tápanyagban gazdag területeket, ahol kialakult az ártéri iszappal, nyers öntésekkel, síklápokkal, réti talajokkal, láprétekekkel tarkított talajtakaró. Érdekes megfigyelni a térképek alapján, hogy milyen módon zajlik a tavi szukcesszió. Míg az 1760-as években a nyílt víz pár száz méterre megközelíthető volt a településtől, addigra napjainkban a nyílt vizet már nem lehet megközelíteni, légvonalban is több kilométerre húzódott vissza. Ennek oka a tó természetes feltöltődése, melyben nagy szerepet játszik a területkezelés, a településen élők életvitelének megváltozása a kor előrehaladtával (Márkus, 2025).

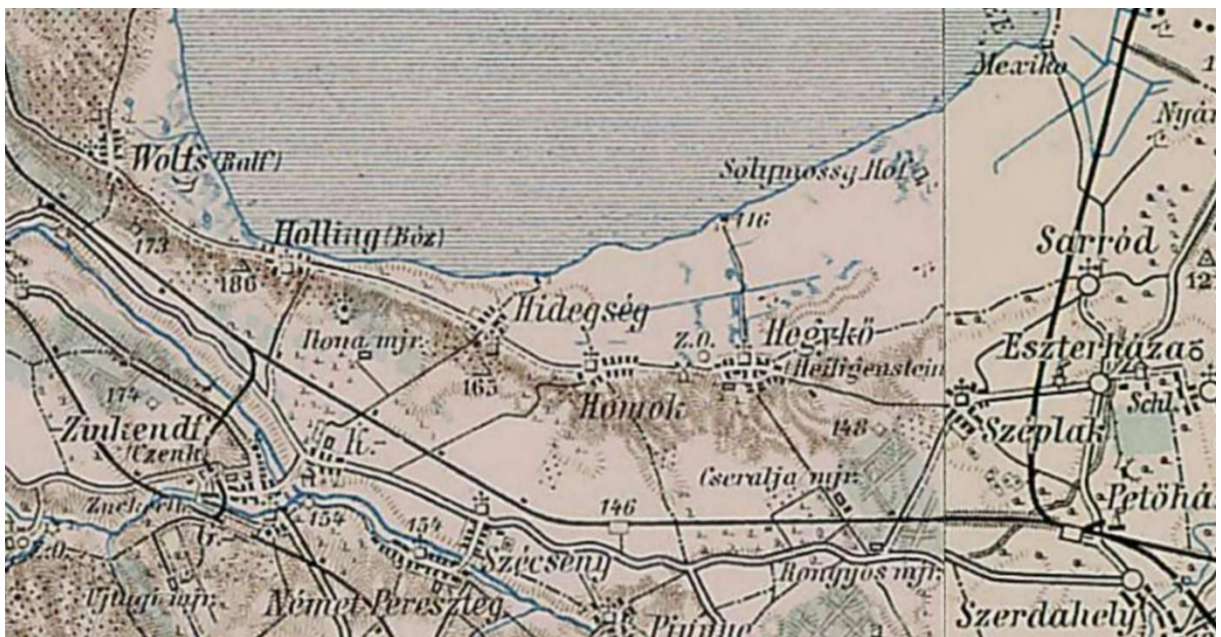
A település együtt élt a tó folyamatos változásaival. A Fertő-tó nagy kiterjedésű nyílt vízfelszínnel, nádasokkal fedett láp- és mocsárvilág volt. Ebben az időszakban a halászat, a nád és gyékény gyűjtése, a legelő- és kaszálóhasználat jellemezte a térséget. A 19. század első felében a Fertő és a Hanság vízrendezésével a tó vízszintje jelentősen csökkent, mely jelentős változást hozott a tájhasználatban. Olyan tevékenységek kezdtek elveszni a térségben, mint a csikászat, a halászat, melyek mára már egyáltalán nincsenek jelen a területen, a településen (Fertő tó Baráti Egyesület, 2025), amely természetesen a jogi környezet megváltozásának is köszönhető.

6. ábra: Fertőhomok a II. Katonai felmérés térképén (1806-1869)
[forrás: (Arcanum Kft., 2025)]

7. ábra: Fertőhomok a III. Katonai felmérés térképén (1869-1887) 1:75.000 [forrás: (Arcanum Kft., 2025)]

8. ábra: Fertőhomok egy 1910-es térképen [forrás: (Arcanum Kft., 2025)]

9. ábra: Fertőhomok az 1941-1944-ben készült katonai topográfiai térképen
[forrás: (Arcanum Kft., 2025)]

4.4. Fertőhomok történetének összefoglalása

A település története egybeforr a talajműveléssel, a növénytermesztéssel – kiváltképp a zöldségtermesztéssel – és a munkához, illetve a megélhetéshez szükséges állattartással. A falu legrégebben – 1780-ból fennmaradó írás – szerinti, történelmi pecsétjén ezt igazoló motívumként megjelenik az ekevas: a 19 mm átmérőjű pecsét mezejében balra néző lebegő ekevas, felette HK monogram, alul szárukkal összefonódó pálmalevelek. Egy 1781-ben kelt beszámoló szerint azonban pontosabb leírást ad a pecsétről, melynek átmérője immár 30 mm lett: „Csücskös talpú, barokk díszítésű pajzs kerettel ellátott kék mezejében lebegő, élével balra néző ekevas”. Az 1906-ban kelt BM forrás megjegyzése szerint a pecsétkép még ekkor is megegyezett az 1781. évi lenyomattal (Horváth, 1976).

A Fertő-parti községek határából még a világháborúkat követő években is jelentős területet foglaltak el a Fertő-tó nádas, ingoványos részei, a megmaradt területből a nagybirtok is jelentős részt foglalt. Ezért a községekben nagyszámú földműves, „agrárproletár” réteggel találkoztunk a múltban, és hogy kivándorlás nem történt, sem időszakos vagy cseléd munkára nagyobb mértékben nem szegődtek el, annak egyedül és kizárólagos oka a zöldségtermelésben található. „Második Mezőkövesd lettünk volna, ha nem foglalkoztunk volna zöldséggel” – mondja nemegy kisbirtokos és agrárproletár (Boross, 1965).

A 13. század végére a település a Osl nemzetség birtokába kerül, mint zálog. Majd 1281-ben egy oklevél számol be arról, hogy a településnek „régől fogva” törvényes joga van a Fertőben való halászathoz, az ott termő szénához és minden más haszonvételhez.

Később Kőszegi Iván nádor tulajdona lett, aki az 1280-as évektől az uralkodótól „*de facto*” függetlenül irányította Győr, Sopron, Moson, Vas és Zala megyéket, így az akkori kistelepülést is.

Kőszegi Iván életét a lázadások és a király elleni törvényszegések jellemezték, így azok a területek melyeket irányított folyamatosan kitettek voltak a konfliktusokból adódó csatározásoknak, így az akkori Fertőhomok települést sokszor sújtotta fosztogatás, gyújtogatás vagy uradalmak általi feldúlások.

Kőszegi Iván János nevű fia a borsmonostori ciszterci apátságra hagyta a végrendeletében a települést.

1369-1370-ben a király Kanizsai Jánost és nevezett testvérét bízta meg Sopron és Vas vármegye védelmével. Ennek következtében a falu a Kanizsai család birtokának a részévé vált. Az 1450-es években Weitraher Konrád és Hofi Gyles megvették Macskakő várát és Rákos faluval és az ahhoz tartozó tizeddel együtt V. László fennhatóságát elismerő Ladendorfer Jánostól. Macskakő vára a mai Fertőrákos és Mörbisch között a Katzendorf nevű szőlőhegyen állt. Ettől kezdve Macskakő igazi rablóvár lett, mivel rablásból és fosztogatásból tartotta fenn magát. Weitraher a huszita harcosokkal jó viszonyt ápolt, akik Csepreget elfoglalni vágytak, ami egyébként Kanizsai birtok volt. Meghiúsulás okán Weitraher és Hofi Gyles vezetésével bosszúból megtámadták a Kanizsai-birtokokat és azokon elhelyezkedő 16 falut köztük Homokot. Feldúlták a településeket, a jobbágyok marháit elhajtották, házaikat felgyújtották, többeket megöltek, fogságra vetettek, mellyel összesen 10 ezer forintnyi kárt okoztak (Kelemen, 2001).

Fertőhomok történetének meghatározó eseménye volt a 16. századi horvát betelepülés. Az Oszmán Birodalom terjeszkedése elől menekülő horvát (gradišćei horvát) családok találtak itt új otthonra. Ez a betelepülés alapvetően megváltoztatta a falu etnikai összetételét, nyelvét és kultúráját. A horvát nyelv és a horvát hagyományok évszázadokon át meghatározóak maradtak a községben, és máig fontos részét képezik Fertőhomok identitásának.

A horvátok mellett feltételezhetően szlovén családok is letelepedhettek a faluban. Erre utal az alábbi forrás: „a szlovén nyelvi elem a nyugat-magyarországi horvát nyelvterület egyes közösségei kapcsán is felmerült. Pavle Ivic szerint Umok (Fertőhomok-Amhagen) és Vedesin (Hidegség-Klein-Andrä) – mindkettő Sopron (Ödenburg) közelében – nyelvjárása szlovén eredetű” (Hadrovics & Hollós, 1978).

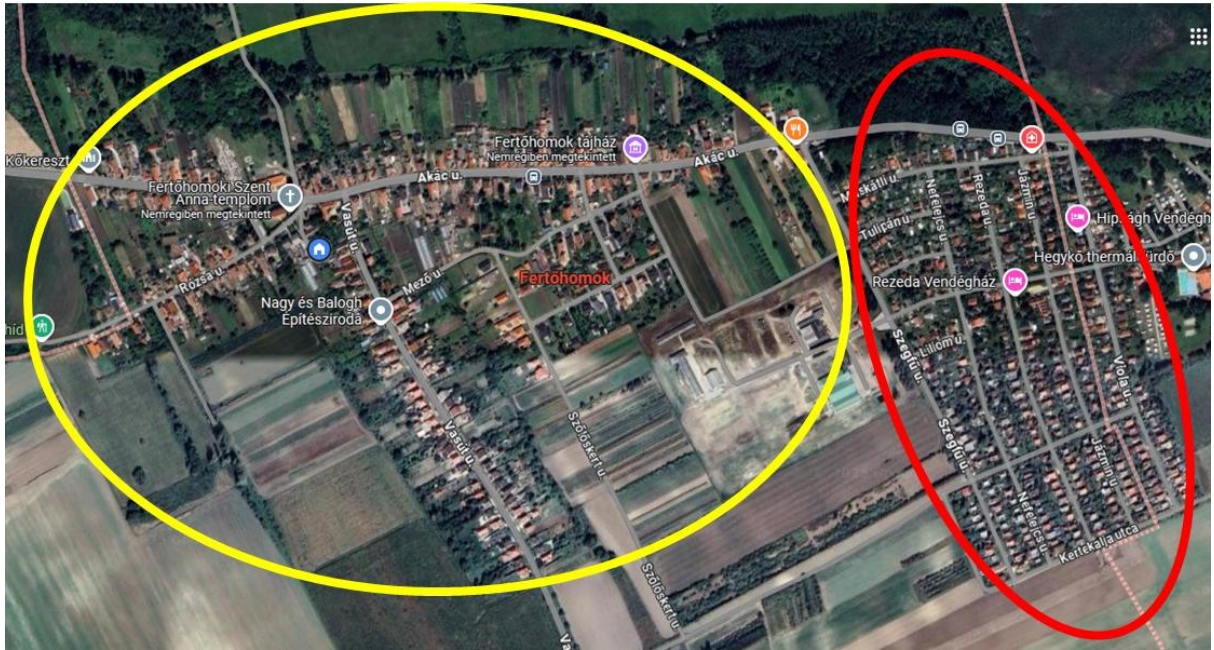
Az Újkorban (17-19. század) a török idők pusztításai a falut sem kímélték, különösen a Bécs elleni hadjáratok idején. A későbbi évszázadokban a falu az Esterházy család birtokaihoz tartozott, akik a közeli Fertődön (Eszterházán) építették ki pompás kastélyukat. A lakosság főként mezőgazdaságból élt – ebben az időszakban épült a falu ma is álló barokk stílusú római katolikus temploma, amelyet Szent Anna tiszteletére szenteltek (bár a jelenlegi templom főként 19. századi átépítés eredménye).

Az első világháborút követő trianoni békeszerződés (1920) a falu közvetlen közelében húzta meg az új osztrák-magyar határt, ami elvágta a kapcsolatokat a burgenlandi horvát közösségekkel, bár a kulturális kötelékek részben megmaradtak.

Mindkét világháború jelentős veszteségeket és nélkülözést hozott a falu számára. A második világháború utáni szocialista időszakban a mezőgazdaságot kollektivizálták, ráadásul a „vasfüggöny” közelsége tovább nehezítette a határon átnyúló kapcsolatokat.

4.5. Településszerkezet és épített környezet

A falu településszerkezeti vonatkozásban két jól elhatárolható részre osztható. A 10. ábrán sárga vonallal jelölt településrész a régi falu, melynek régi utcái nagyon szépen mutatják még ma is a szalagtelkes elrendezés, ezen belül az útifalu sajátosságait. A pirossal jelölt terület az 1971-ben megnyitott hegykői termálfürdő szomszédságában kialakított hétvégi pihenőtelkek szorosan létesített, 200-500 m² területű parcelláin létesültek.

10. ábra: Fertőhomok sajátos településszerkezete
[forrás: saját szerkesztés Google maps segítségével]

A házak fűrészfogas elrendeződésének legmutatósbab, leglátványosabb formái a Fertő környékén jöttek létre. A házak azért épültek fűrészfogasan, mert telkük nem merőleges, hanem ferdén áll az út tengelyére. Utcái faluk viszont merőleges a telekhatárra. Így minden telekből egy háromszög alakú kis térség az utcát szélesíti.

Épített környezet

A falu első temploma 1729-ben épült. Az idők folyamán romossá váló épületet 1900-ban lebontották. Az új, egyhajós, egytornyú templom neoromán stílusban 1901-ben készült el Ullein József soproni építész tervei alapján (Csatkai & Dercsényi, 1953). A templom feletti táblán az alábbi szöveg áll: „Isten dicsőségére Szent Anna tiszteletére emelte Homok község 1901”.

Tornyába 1908-ban került három harang (Szent Anna, Szűz Mária és Szent József tiszteletére), melyből kettőt elvittek az első világháború idején. Pótlásuk 1923-ban történt meg.

A templom belső felújítása 1929-ben történt meg, mely keretében azt újrafestették és -aranyozták. Mennyezetét a Jézus az Olajfák hegyén, Az utolsó vacsora, a Patrona Hungariae és Jézus megkeresztelkedése képek díszítik. Főoltára Szent Anna tiszteletére készült. A bal oldalon lévő mellékoltáron áll Szent József, karján a kis Jézussal, a jobb oldali mellékoltáron pedig Jézus Szent Szívét ábrázoló szobor található. Az orgonát a szombathelyi orgonakészítő, Peppert Nándor 1901-ben készítette.

A templom falainak vízszigetelését 2014-ben végezték el, mai megjelenését mutatja be a 11-12. ábra.

11. ábra: A fertőhomoki Szent Anna templom [forrás: saját készítésű fénykép, 2025]

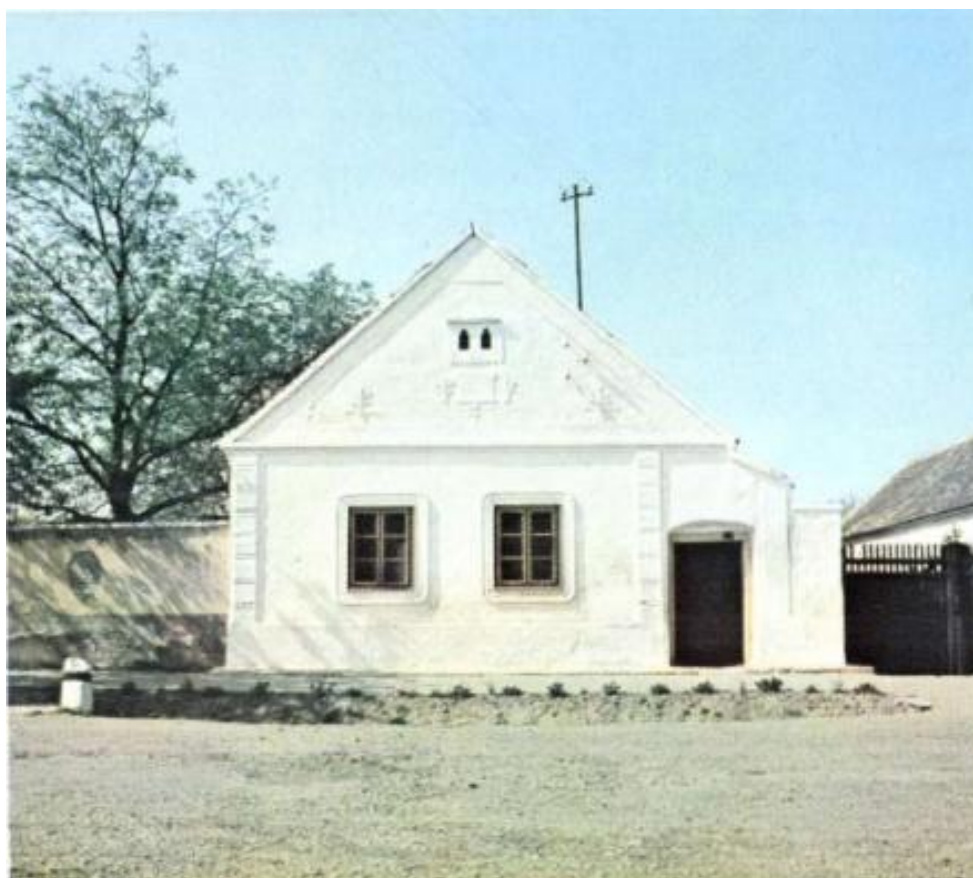
12. ábra: A Szent Anna templom bejárata és tornya [forrás: (Gyömrő-Molnár, 2025)]

Védett építészeti értékek, műemlékek

A falunak számos értékes épülete (13-14. ábra), ezeken belül két védett műemlék épülete és két műemléki védeltséget élvező szoboremléke van, melyek adatait az 1. táblázat foglalja össze.

13. ábra: A fertőhomoki tájház [forrás: saját készítésű fénykép, 2025]

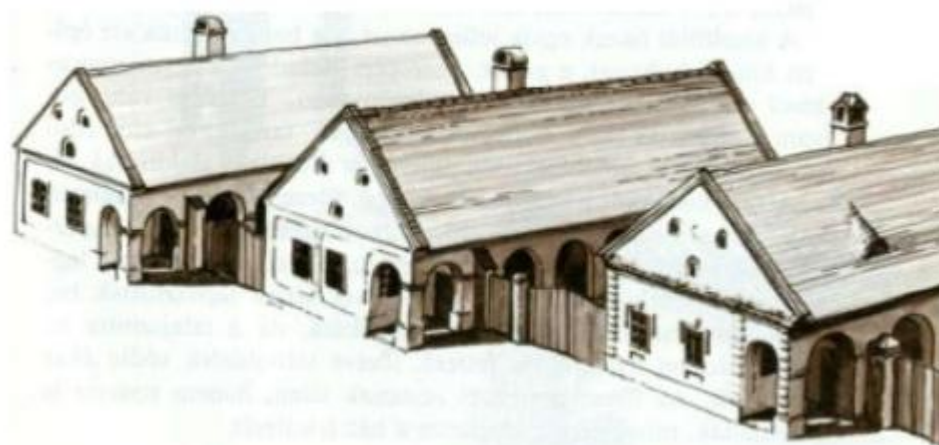
14. ábra: Vakolatdíszes lakóház a 19. sz. második feléből (Fertőhomok, Győr-Sopron m.)
[forrás: (Ortutay, 1980)]

A két védett épület egymás szomszédságában álló, több, mint 100 éves lakóház, melyet a 15. ábra mutat be.

15. ábra: Az Akác u. 10. és 11. szám alatti védett lakóházak [forrás: saját készítésű fénykép]

Fertő környéki sajátosság, hogy a téglahomlokzatú, oszlopos tornácos házak utcai tornácajtaja nem a homlokzati tornácív alatt áll, hanem beljebb, a második oszlop irányában. Következésképp a legszélső tornácpillér mögött kétoldalt nyitott előtér keletkezik. Erre nyílik az utcai szoba ablaka, amelyből így viszonylag messzire el lehet látni. Ezt az elrendezést szemlélteti a 16. ábra. Sajnálatosan Fertőhomokon napjainkra csupán egy lakóháznál maradt meg ez a korábban jellegzetes elrendezés.

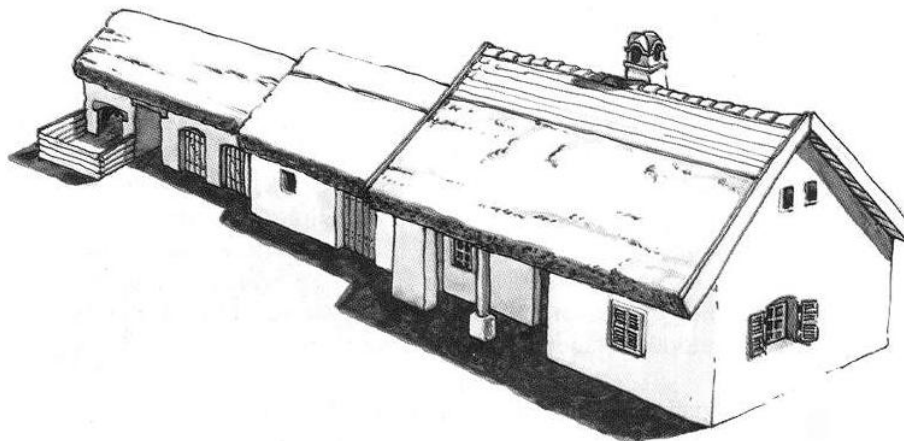
16. ábra: A Fertő parti falvak jellegzetes fűrészfogas utcaképe [forrás: (Bárth, 1982)]

A hagyományos Fertő parti parasztudvar elrendezése

A parasztporta és a parasztház belső szerkezetében a települési tér differenciálódásával párhuzamosan különül el az utcai, illetve udvari és hátsó homlokzatra szervezett helyiségek és homlokzatok rendszere. A 19. században – és nem hamarabb – kialakuló tisztaszoba-használat, a virágos előkert és a díszített oromfalak egyrészt a paraszti kultúrában a nyilvános megjelenés felértékelődésére és a magánszférától való elválására utalnak, az építészeti elemek eredetije könnyedén felfedezhető a barokk és klasszicista kastély- és kúriaépítészetben is.

A hagyományos magyar parasztház jellemző szerkezete a háromrészes épület. A hagyományos háromrészes szerkezet közepén a konyha található, az utca felől a tisztaszoba (egyres vidékeken nagyszoba) az ellentétes, tehát hátsó oldalon pedig a lakószoba vagy kisszoba található, a szobák bejáratai pedig a konyhából nyílnak – ez a legelterjedtebb felosztás. Az utcafronton többnyire két, ritkábban egy ablak található (Nagy, 2017).

A ház, telek felőli meghosszabbításában található a gazdasági épületek, az istálló, a csűr, a pajta, a füstölő stb., mögötte pedig jellemzően gyümölcsös, veteményeskert vagy más művelt terület helyezkedik el, amit a 17. ábra is szemléltet.

17. ábra: Hagományos falusi telekelrendezés [forrás: (Bárth, 1982)]

A fentieknek megfelelően az egyes tájak építésze sajátos helyi stílusok kialakulásához vezettek. Más építészeti jelleg figyelhető meg az Észak-Balaton falvaiban, ahol jellemzően sziklás altalajra épültek a házak, a használatukat elsősorban a halászat, s csak másodsorban a növénytermesztés és az állattartás jellemezte. A Kisalföld sík, homokos talajain viszont a növénytermesztés és az állattartás volt a meghatározó életforma, ennek megfelelően a parasztházak jellegét is ez határozta meg.

Az egyes épületek sorrendje tükrözi az élethez és a biztonsághoz fűződő kapcsolatot. A főépület a lakóépület, ahol a család él. Az élethez nélkülözhetetlen eszközök, szerszámok (később gépek) a második, de kevésbé igényes épületben kaptak elhelyezést. Az állatok ellátására szolgáló istálló, ól az épületegyüttes végén helyezkednek el.

Ez az elrendezés a mindennapos életvitelt szolgálta, hiszen reggel az ébredés után legelőször a szerszámokra, eszközökre volt szükség, hogy az állatok ellátásáról gondoskodjanak. Ha védeni kellett a tulajdont, akkor szintén ez az elrendezés szolgálta a legnagyobb biztonságot, hiszen a védekezéshez szükséges kapa, kasza a lakóház közvetlen szomszédságában kapott helyet (Bárth, 1982).

4.6. Kulturális értékek

Az 1989-es rendszerváltás és a határok megnyitása új lehetőségeket hozott a kulturális élet terén. Felélénkültek a kapcsolatok az ausztriai horvát közösségekkel, és nagyobb hangsúlyt kapott a horvát kulturális örökség ápolása (nyelvoktatás, hagyományőrző csoportok).

Fertőhomok napjainkban is őrzi horvát nemzetiségi jellegét. A falu életében fontos szerepet játszik a hagyományőrzés, a kulturális értékek megőrzése (pl. a helyi Tájházban), valamint a Fertő-tó közelsége révén a turizmus is. A Szent Anna-templom és a Tájház mellett a polgármesteri hivatal, a helyi könyvtár és az orvosi rendelőt is magában foglaló kultúrház a falu főbb látnivalói közé tartozik (18. ábra).

18. ábra: A faluház felújított épülete[forrás: saját készítésű fénykép, 2025]

Élet a faluban

Fertőhomokot békés emberek lakják, és lakták a múltban is. Néha előfordult persze perlekedés, jellemzően a mezőgazdasági élettel, a tulajdonnal kapcsolatos kérdésekben. Régen néhány esküdt „mindig a községházán tartózkodott, akik a bíróval együtt döntöttek a naponta felmerülő ügyekben, lefolytatták a mezei kárbecsléseket, mezsgyevita esetén méréseket is folytathattak, mint Homok községben” (Sárkány & Szilágyi, 2000).

Napjainkra sajnos a hagyományos értelemben vett falusi közösségi élet inkább a hagyományőrző napokon érhető tetten csupán.

A faluban – több vendéglátó vállalkozó sikertelen próbálkozását követően – évekkel ezelőtt csödbement és bezárt a kocsmá. A helyén ma egy látvány-sörfőzde üzemel (19. ábra), de csak alkalmoszerű nyitvatartással – és inkább az átutazó turizmus igényeinek kiszolgálása érdekében működik.

19. ábra: Az egykori kocsmá helyén létesített sörház [forrás: saját készítésű fénykép, 2025]

Mára már bezárt a helyi postahivatal, megszűnt a helyi gyógyszertár, és csak egy vegyesbolt maradt, a nyugdíjazása előtt álló eladóval.

Anyanyelv

A horvát nyelvet és hagyományokat még gyermekkoromban is természetes módon őrizték a helybeli családok – az utcán egészen addig magyarul beszéltek, amíg szüleimmel hallótávolságba nem kerültünk, aztán hirtelen átváltottak horvát nyelvre. Édesanyám ebből mindig tudta, hogy éppen azt beszélik meg, hogy mi vajon honnan kerültünk a faluba, de azt tudták, hogy ha mindezt horvátul tárgyalják meg, akkor nem jövünk rá, hogy rólunk folyik a diskurzus.

Furcsa módon egy általam vizsgált szakirodalom (Beluszky & Sikos T., 2011) a sváb falvak között említi Fertőhomokot, de utánajárva ennek semmiféle bizonyítékát nem találtam.

A faluban a nyelv leginkább a népdalokban, a táncban maradt fenn. Lajtha László, századunk magyar zeneszerzésének és népzene tudományának kiemelkedő képviselője is megfordult a faluban, hogy Bartók és Kodály programjának szerves kiegészítőjeként gyűjtse ezeket a népdalokat (Berlász, 1984).

Etnikai hovatartozás

Fontos pozitív fordulatként értékelhető az a tény, hogy a horvát nemzetiségű népesség városba áramlása és a horvát kistérségekben zajló urbanizáció nem jelenti automatikusan a korábban tapasztalt egygenerációs nyelvváltást, sőt, jól kivehetően elkezdődött a városi horvát népesség megerősödése.

Akad példa néhány érdekes etnikai fordulatra, az etnikai revival jelenségére azonban jószérivel csak a Győr-Sopron megyei Fertőhomok esetét említi a kutató, viszont jórészt nyelvi háttér nélkül.

Ugyancsak az asszimilációs folyamatra jellemző identitás szerkezetet tükröz a nemzetiségi kulturális értékekhez és hagyományokhoz való kötődésnek a nemzetiségi és anyanyelvi adatokhoz mérten hangsúlyos (nemritkán kétszeres-háromszoros) jelölése. Ez különösen jellemző Fertőhomokra is (Kovács & Szarka, 2004).

Hitélet

A hitélet is fejlett múltra tekint vissza. A falu neve szerepel a búcsúkori zarándokhelyek listáján (Tüskés, 1993). A búcsújárás fertőhomoki népszokás oka, hogy a legenda szerint a fertőhomokiak fogadott ünnepüket elhanyagolták, fogadalmukat megszegték, erre isteni figyelmeztetésben részesültek. Azóta ismét megtartják az ünnepet. A figyelmeztetés többféle formája közül az egyik adatközlő a Fertő rendkívüli megduzzadását, áradását említi (Hetény, 1974), (Szentmihályi, 1974).

4.7. Természeti környezet

A település északi része nemcsak a Fertő–Hanság Nemzeti Park területén található, hanem a Natura 2000 (SPA, SAC), az Országos Ökológiai Hálózat, az UNESCO Bioszféra-rezervátum (MAB) és a Ramsari egyezmény hálózatában is szerepel (OKIR, 2025).

Ahogy korábban a térképek vizsgálatával tapasztaltam, a Fertő-tó nyílt vízének visszahúzódása következtében olyan unikális talajtípusok, élőhelyek alakultak ki, melyek sok védelem alatt álló növény- és állatfajnak adnak otthont. Ilyenek például a tengermelléki káka (*Schoenoplectus litoralis*), a barázdás csüdfű (*Astragalus sulcatus*), a kispészkü aszat (*Cirsium brachycephalum*), a békakonty (*Neottia ovata*), a csermelyaszat (*Cirsium rivulare*), a vitézkosbor (*Orchis militaris*) és a mocsári csorbóka (*Sonchus palustris*) (Dövényi, 2010).

A településen megtalálható a békakonty (*Neottia ovata*), mely egy védett, Magyarországon honos orchidea faj – szerény megjelenésű, zöld vagy sárgászöld virágokkal rendelkezik. Jellegzetesek a szár alsó harmadán található átellenes tojásdad levelei. Különböző erdőtípusokban és réteken fordul elő, inkább a hegy- és dombvidékeken. Életciklusa komplex, magjai csak mikorrhiza gombák segítségével csíráznak, és hosszú idő telik el az első virágzásig. Magyarországon védett, de állományai enyhén csökkennek. A békakonty védelme hozzájárul a magyarországi biodiverzitás megőrzéséhez. A természetes élőhelyek védelme és a faj

monitorozása elengedhetetlen a hosszú távú fennmaradásához. A település melletti lápréten – mely ma már kaszáló – egy a nevét kölcsönző tanösvény is vezet, bemutatva a terület sajátosságát, értékeit. A tanösvényhez egy verses útmutató is tartozik, mely több ismertető pontot is érint – az egyik ilyen pont a korábban tőzegbánya tó, amely napjainkban magánkézen, horgásztóként funkcionál. Valamint a másik pont a falusiak által csak Kámpits-tó-ként emlegetett jelenleg beton medence. Pintér Gyula néhai lakos elmesélése alapján, a nyári időszakban a napi tőzegbányászat, vagy az aratás után ebben a tóban fürödtek meg a dolgozók. Majd a téli időszakban a mészárszéknek biztosított jeget a tó. Elmondása alapján mikor még a szomszédos településen nem fedezték fel a hévizű kutat, ebben a tóban strandoltak nyáron az emberek. Ebben a Kámpits család volt kulcsfontosságú, a település egyetlen kocsmája Kámpits Géza tulajdonában volt.

Mindemellett fontos megemlíteni, hogy a területen a legújabb összetett változásokat a hódok jelenléte jelenti – egyre több olyan fát látni a védett területeken is, amelyeken a hód (*Castor fiber*) rágásai láthatóak.

4.8. A fertőhomoki táj átfogó jellemzői (adottságok-lehetőségek) a természeti környezettel összefüggésben (SWOT)

A tájban rejlő adottságok és lehetőségek elemzése

Erősségek

A település egyik erőssége a földrajzi elhelyezkedése. Földrajzilag az Alpokalja és a Kisalföld tájegységek ölelésében található. Északról a Fertő tó, keletről a Hanság, délről a Rábaköz, nyugatról a Fertőmelléki dombság kistájak határolják. Agglomerációsán 20 km-es körben Sopron, Fertőd, Kapuvár városokhoz tartozik – ezek alapján sok lehetőségnek ad otthont a település.

A földrajzi elhelyezkedés több olyan fajt jelent, amelyek védelemre szorulnak. A békakonty megőrzésére nagyobb hangsúlyt fektetve a község a Nemzeti Parkkal karöltve – például a tanösvény, amely 2012 óta mutatja be az odalátogatóknak a terület rejtett kincseit. Sajnos jó pár éve gondozatlanul, árván maradt, amely nehezíti az odaérkezők számára a teljes tanösvény megtekintését. Ezt az állapotot egyrészt a Covid19 járvány, másrészt az alacsony ismertség idézte elő.

Gyengeségek

A település egyik gyengesége a nem megfelelő hulladékkezelés. A településen a kommunális hulladékszállításban korlátozottabbak a lehetőségek – például a korábbi évek tapasztalata alapján a lomtalanítás tekintetében. Ugyan a hulladékudvarban elhelyezhető a háztartásokban termelődő nem kommunális (bútor, elektronikai eszköz, vas) hulladék, de a lerakható mennyiséget éves kvótával korlátozzák. Sok lakosnak nincs lehetősége, eszköze a keletkezett hulladéktól ily módon megválni.

Egy másik súlyos nehézség a településen a fiatal gazdák alacsony létszáma. Sok mezőgazdasági termelő már 60-80 év körüli, így egyre kevesebbet, egyre kisebb területen tudnak gazdálkodni. Az idős gazdálkodók tevékenységének felhagyásával a meg nem munkált területek parlagon maradnak, gondozatlanok lesznek, ezáltal megváltozik a tájjelleg. Másrészt fokozatosan elveszti a térség a híres helyi termesztésű zöldségelőállítását. Több őstermelő a piacon értékesített saját terményét rendre kiegészíti a nagykereskedőtől átvett áruval. Az őslakosság fogyatkozása miatt sok beköltöző érkezik, akik nem folytatják a jellegzetes termelési tevékenységet, így sok termőterület alakul át füves kertté, parlaggá.

A Fertő-táj egyik problémája az invazív növényfajok váratlan megjelenése – ilyen például az áltéri japánkeserűfű (*Fallopia japonica*). Agresszíven, nagy területekre képes betörni, a településen belül is megtalálható már, elsősorban a kevésbé művelt földterületek szélein, árokpartokon. A gazdálkodók nehezen birkóznak meg a növény visszaszorításával – ennek az inváziós fajnak viszonylag egyszerű volt gyorsan nagy területet elfoglalnia, mivel a talajviszonyok kedvezőek, valamint egyre kevesebb bolygatott terület van a falu körül, ami azért alakulhatott ki, mert magas talajvíz figyelhető meg egyes területeken – egyrészt évekkel ezelőtt a gazdálkodók beszántották a vízelvezető árkokat, mivel nem tudták a pontos telekhatárokat, másrészt így elkerülték a gyomosodást.

Lehetőségek

A település lehetőségei közül az egyik a Fertő–Hanság Nemzeti Park jelenléte. A Nemzeti Park által szervezett programok igyekeznek bemutatni a területen megtalálható különlegességeket – ilyen az erősségeknél már említett Békakonty, mint helyi jelentőséggel bíró, védett növényfaj.

Ráadásul egyre több kulturális program lebonyolításában segédkeznek a Nemzeti Park dolgozói – az elmúlt években rendszeresen szervezett Világörökségi napokon több száz látogató érkezett a településre és környékére.

A település 10-20 km-es körzetében több város is található (Fertőd, Fertőszentmiklós, Kapuvár és Sopron), melyek közül Sopron vármegye jogú város. Ily módon a hivatalos ügyintézéshez – akár tömegközlekedéssel is – viszonylag gyorsan el tudnak jutni az emberek. A városok közelsége jó munkalehetőséget is biztosít, lévén sok szolgáltató hely (áruházak, szépségszalonok, javítóműhelyek stb.), gyárak (többféle terület pl. bútortipar, építőipar, élelmiszeripar, műanyagipar), közszolgálati munkahelyek (kórház, hivatalok, rendőrség, mentőállomás, tűzoltóállomás stb.) találhatóak elérhető távolságban.

A fejlett városi infrastruktúra lehetővé teszi a vasúton történő távolsági utazást is. Az M85 autópályát megépítésével 7 km-re került a település az országos gyorsforgalmi úthálózathoz, ezáltal képes bekapcsolódni az országos közlekedési vérkeringésbe.

A település egyik legnagyobb lehetősége a szomszédos településen üzemelő, egész évben nyitva tartó termálfürdő, melyben 30% tulajdonrésze van. A fürdőbe a szomszédos településen lakók kedvezményesen léphetnek be – a turizmus szempontjából kiemelendő, hogy Fertőhomok településen több szálláshelyet a termálfürdő miatt vesznek igénybe.

Fertőhomokon kevés szolgáltató egység van jelen. A településen egy élelmiszerbolt, egy sörfőzde, egy vendéglő, egy autószerelő műhely, egy fuvaros, két asztalosműhely, két méhészet működik, valamint egy-két mezőgazdasági őstermelő háznál is árusít egyéni vásárlóknak. Kulturális vendégfogadóhely a Faluház, mely bemutatja a település történetét, valamint időszakos kiállítóknak is biztosít helyet, helyszínt.

Veszélyek

A település több veszélynek is kitéve. Ilyen például a fiatalok eltávolodása, elhatárolódása a mezőgazdaságtól, a természettől. Nagyon sok idős gazdálkodó nem tudja a fiatalabb generációnak átadni a tudását, a még működő gazdaságát, mivel a fiatalok inkább a közelben lévő városokban keresnek munkalehetőséget. Sokan a jobb kereset reményében szerencsét próbálnak Ausztriában.

Sok őslakos már idős, a gyermekeik elköltöztek, nem is vágnak vissza a településre, mivel a városokban egyszerűbb körülmények között magasabb életszínvonalat tudnak elérni.

Egy másik veszély a beköltözők elhatárolódása. Sokan a közeli városokból költöznek a településre, azonban a beköltözők általában nem érznek indíttatást a mezőgazdaság iránt, így a lakóházaknál a kerteket inkább befűvesítik vagy beépítik, mint megművelnék, tovább fokozva azt a folyamatot, hogy egyre kevesebb gazdálkodó él már a településen.

Ennek az éremnek a másik oldala, hogy Fertőhomokon 60-70 éve a kb. 500 fős lakosság három-négy nagycsaláddal tartozott. Így az idősebb korosztály tagjai általában

valamilyen ágon egymás rokonai voltak. Ők azok, akik az akár 30-40 éve beköltözött „idegeneket” néha még mindig „gyüttmentek”-nek nevezik, ezzel is kifejezve a hűvös távolságtartást. Ez sokakban ellenérzést vált ki, így kevésbé alakítanak ki kapcsolatokat a falu lakóival. Ezt tetézi, hogy sokan közülük nem szándékoznak a mezőgazdasággal sem megismerkedni, sem pedig megélhetéssé alakítani.

Sokan emiatt nem is törekszenek arra, hogy helyben keressenek megélhetést, hanem nagyobb távolságokban keresnek és találnak munkahelyet, ami akár az ingó/alvó település kialakulását is eredményezheti, mivel szinte csak estére, éjszakára érkeznek haza. Érthető módon az életvitelüknek következtében így nem is jut idejük a földművelésre.

A szakdolgozat írásakor a nagy állattartó telepeken kitört száj- és körömfájás járvány felhívja a figyelmet arra, hogy az állattartás terén is fontos a megelőzés.

A SWOT analízis eredményeinek táblázatos bemutatása

A település átfogó jellemzőit mutatja be az 2. táblázatban látható SWOT elemzés.

1. táblázat: A SWOT analízis eredményei [forrás: saját munka]

<p style="text-align: center;">Erősségek</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Őslakosok” befogadó készsége • Nyitottság az új dolgok felé • Hagyományörzés • Több egyedi tájérték • Földrajzi elhelyezkedés • Kielégítő közlekedési hálózat • Híres helyi termesztésű termékek 	<p style="text-align: center;">Gyengeségek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sok újonnan költözött lakos • Kevés érdeklődőt vonzó szolgáltatás • Hegykői Közös Önkormányzat része • Áthaladó forgalom • Hulladékkezelés • Kevés fiatal gazda jelenléte • Hivatalos ügyintézés nehézségei
<p style="text-align: center;">Lehetőségek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Természetközeli elhelyezkedés • Fertő–Hanság Nemzeti Park jelenléte • Vármegye jogú város, városok közelsége • Szomszéd település termálfürdője • Kevés szolgáltatás – kis mértékű konkurencia 	<p style="text-align: center;">Veszélyek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fiatalok elhatárolódása a mezőgazdaságtól, természettől • Külföldi munkahely lehetőségek elszívják a helyi lakosokat • Beköltözők elhatárolódása („gyüttmentek”) • Ingó/alvó falu kialakulása • Állatállomány fertőződése

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A szakdolgozat 3. és 4. részében kifejtett jelenlegi helyzet részben az emberi tevékenység következménye. Világosan látszik, hogy a Fertő-tó vízszintje alapjaiban határozza meg a táj karakterét. Ez összhangban van a más térségekben is tapasztaltakkal, például Duray tanulmányban olvashatunk a Kőrös-folyó szabályozásának hatásairól, mely mind a földhasználat-, mind a település történetére nagy hatást gyakorolt (Duray, 2009).

Felkészülve a klímaváltozás erőteljesebb hatásaira, időben terveket kell készíteni a talajvíz visszatartására, akár a mezőgazdasági művelés volumenének csökkentése árán is. Ez létfontosságú, de korántsem elegendő ahhoz, hogy a táj jelen állapotát hosszú távon képesek legyünk biztosítani. Megállapítható, hogy ha nem sikerül a vizsgált táj jelen értékeinek megóvása, megőrzése, az nem feltétlenül jelenti azt, hogy nem alakulhatnak ki új, másfajta értékek, melyeket maga a változás hozott létre. Illyés Zsuzsanna a Változó tájaink, a környezetminőség letéteményesei – Tájérténeti kutatások című tanulmányában megemlíti, hogy a Tisza-tó megjelenése, mint pozitív változás, napjainkban már értékes élőhelyként szerepel (Illyés, 2022).

Ugyan készültek tervek a Duna vizének egy csatornán keresztül a Fertő-tóba juttatásáról, de ez, mind hidrológiai, mind pedig ökológiai szempontból rendkívül összetett feladat, melynek későbbi következményeit ma még nem is látjuk át. Ahogy az sem volt előre látható, hogy a Fertő-tó természetes szukcessziós folyamatának, vagy a Hanság lecsapolásának olyan következményei lettek, amely a tájat és a tájon élő közösségeket, – mint Fertőhomok korai lakosságának is – mindennapjait érintette. A vizsgált területen a tájváltozás hatására több megélhetést biztosító szakma szűnt meg, például a halászat, a csikászat és sajnos később nádgazdálkodás is.

A térségben ezek a tevékenységek napjainkra részben vagy teljesen megszűntek, így átalakították és befolyásolták a helyi közösség életét is. Lóczi és Nizsalovszky erre a bonyolult összefüggésre hívja fel a figyelmet a borvidékeink földhasználat-változásainak tájökológiai értékelésével foglalkozó tanulmányában (Lóczy & Nyizsalovszky, 2005).

A tájra egykor jellemző extenzív állattartás újbóli felélesztése és a meglévő természeti értékek nagy részének megőrzése érdekében a térségben a Fertő–Hanság Nemzeti Park őshonos állatfajokat tart, legeltet – ezek közé tartozik a magyar szürke szarvasmarha, az európai bivaly és a rackajuh ridegtartásának visszaállítása.

Ez a gazdálkodási mód egyszerre több olyan érték megőrzését is elősegíti, mint a génmegőrzés, vagy a legelők állatokkal történő kezelése. Erre jó példa a Balfi rétek ökológiai célú vízgazdálkodásának kialakítása a rétek víz-visszatartásának elősegítésével (Fertő-Hanság Nemzeti Park, 2018).

Egy ilyen beavatkozás nem minden veszély nélküli feladat, amelyre Saláta Dénes és társai is felhívják a figyelmet a Botanikai összehasonlító vizsgálat a cserépfalui és az erdőbényei fás legelőn című tanulmányukban. Kifejtik, hogy akár a túllegeltetésnek, akár a legeltetés hiányának jelentős negatív hatásai lehetnek a természetes módon kialakult, vagy a mesterségesen kialakított legelőkre (Saláta et al, 2011).

A legelők nem megfelelő kezelésének olyan járulékos hatásai is lehetnek, hogy nem őshonos vagy akár agresszíven terjeszkedő fajok is megjelenhetnek a térségben – ilyen faj például az ártéri japánkeserűfű (*Fallopia japonica*), a bálványfa (*Ailanthus altissima*), vagy a nutria (*Myocastor coypus*).

A szakdolgozat írása idején kitört száj- és körömfájás járvány felhívja a figyelmet az intenzív állattartás veszélyeire is. A Nemzeti Park jelentős magyar szürke szarvasmarha állományt összpontosít Fertőd körzetében, illetve Hegykőn is működik egy nagy egyedszámú szarvasmarha telep. Mivel erős annak a kockázata, hogy a járvány itt is pusztítást végezhet – mely, ha bekövetkezik, a táj ismételten sokak életében komoly változást idézhet elő, – ezért javaslom a lakosság folyamatos tájékoztatását a járvány megelőzésének és kialakulásának feltételeiről.

Fontosnak tartom a hagyományos állattartásra részben vagy teljesen történő visszatérését, melyet kormányzati és pályázati eszközökkel látok lehetségesnek elősegíteni. Ehhez javaslom az érintett lakosság teljeskörű, alapos tájékoztatását, hiszen a tudás a fenntartható gazdálkodás elengedhetetlen feltétele. Az ismeretterjesztést már a fiataloknál javaslom megkezdeni, melynek keretében megismerik lakóhelyüket, annak természeti környezetét és az összefüggéseket az egyén, a táj, a természeti terület között. Ilyen képzésre alkalmasak lehetnek a közeli településeken (Fertőrákos, Balf, Hegykő, Fertőszéplak, Fertőd) található általános iskolák, ahol főként a helyben élő gyermekek, fiatalok tanulnak.

A képzéssel kapcsolatban fontosnak tartom a környező települések történetének, kultúrájának oktatását. Ez elősegíthetné, hogy az alapképzés mellett tájtörténeti ismeretekkel is bővülne a diákok tudása, mely több tudományág szeretetét, a változásokra érzékeny természet értékét segíthet elmélyíteni bennük. A javasolt kiegészítésekkel módosított képzési modell fejleszthetné a tudatos gondolkodást, a fenntartható gazdálkodás kiterjesztésének lehetőségeit.

A SWOT analízis segítségével feltárt nehézségeket és kockázatokat többféle módon lehetséges feldolgozni. Részletes célfa-elemzéssel javaslom feldolgozni a témát, mellyel egy részletes megoldási stratégiát is fel tudunk térképezni. A célfa technika további előnye, hogy segít átláthatóvá tenni az egyes tényezőket, a megoldások alternatíváját, és felelőseit. Alkalmazásának további előnye, hogy lépésről lépésre lehet haladni a cél megvalósításáért, valamint könnyebb megérteni a tevékenységek közötti ok-okozati összefüggéseket.

Mivel nem csupán Fertőhomok, hanem a környező települések is küzdenek a táj változásának nem kívánt jelenségeivel, kiemelten fontosnak tartom a települések lakosságának tudatos és irányított összefogását annak érdekében, hogy a felmerülő nehézségeket hatékonyan tudják kezelni. Ilyen közösség-összekovácsoló esemény a Világörökség napokon való részvétel, mellyel minden csatlakozó település bemutathatja sajátos értékeit, felhívhatja a táj érzékeny területeire a figyelmet. Továbbá segít megértetni azokat a tevékenységeket és jelentőségüket, melyek célja megőrizni a jelen állapotot.

Javaslom a témakör környező településeken történő további kutatását. A munka során feltárandó információk a közösség építését, a cselekvésre való ösztönzést mozdíthatja elő. Ehhez a helyi és a körzeti levéltár nagyon sok fontos információt őriz – vezetősége, munkatársai pedig támogatják a témában kutatók munkáját.

ÖSSZEFOGLALÁS

Szakedolgozatomban lakóhelyem, Fertőhomok és környékének tájtörténeti vizsgálatát végeztem a fellelhető szakirodalom és egyéb források, különösen történeti térképek, valamint személyes kutatásaim alapján. A térképeken megvizsgáltam az időről időre történő változásokat, mely nem csak a vizsgált természeti területre, hanem a település életére is folyamatosan hatott és hat ma is.

Ez a vizsgálat azért időszerű, mivel településünk Európa legnyugatabbra fekvő sztyepptava és szikterületének szerves része, mely sok vonuló madárfajnak ad pihenő- és fészkelő helyet. Ennek következtében a település területének egy része egyszerre Nemzeti Park, Világörökség, Natura 2000 terület és Ramsari élőhely is.

A klímaváltozás és a vízháztartási, vízutánpótlási bizonytalanság miatt veszélyben van a jelenlegi, egyébként is kényes egyensúly, mivel a Fertő-tó sekély, feltöltődésre hajlamos rendszere különösen érzékeny a környezeti változásokra. Ezek a változások akár olyan módon is megjelenhetnek, hogy a társadalom azon résztvevői mely a gazdálkodással foglalkoztak (mezőgazdálkodás, állattartás) elidősödnek, kihálnak, így az ezáltal megváltozó művelési módok értelemszerűen hatnak a tájra is. A ma élő generációk (X, Y, Z és alfa) a mezőgazdálkodással és állattartással szinte teljesen felhagynak.

Dolgozatom célja volt továbbá, hogy megvizsgáljam lakóhelyem Fertőhomok tájhasználati és tájtörténeti változásait. A vizsgálódás alapján milyen természetes vagy mesterséges tényezők veszélyeztetik a területet. Valamint milyen módon védhetjük meg a Fertő-táj értékeit és ezt milyen módon tudjuk átadni az utókornak. Célom volt a történeti térképek és a helyi tudás által a változások ok-okozati összefüggéseinek megértése.

A kutatásom során az alábbiakat állapítottam meg:

A település és a Fertő-tó kapcsolata az idő előrehaladtával megváltozott. A tó természetes feltöltődés folyamata miatt a településen a megélhetési tevékenységek változtak. Míg a 13-14. században többnyire halászáttal, nádgazdálkodással foglalkoztak a lakosok, addig a későbbi századokra a tó visszahúzódása és az árvíz megelőzés következtében már a mezőgazdaság, állattartás vált jellemző gazdálkodási formává.

Saját életemben némileg magam is tapasztaltam, valamint az idős, falubeli lakosok elbeszélése alapján meggyőződtem arról, hogy a hagyományos, extenzív gazdálkodási forma jelentős változás alatt áll, mivel napjainkban már csak nagyon kevesen – falunkban már csak három család – foglalkoznak mezőgazdálkodással, mindemellett az 1990-es években még

általam is megfigyelt hagyományos legeltetési állattartás a faluban teljesen megszűnt – ezt napjainkban csupán a Fertő–Hanság Nemzeti Park próbálja Fertőújlak térségében szürkemarha, bivaly és juhtartással újraéleszteni.

Az elkészített SWOT analízis segítségével az érzékeny területeket feltártam, beleértve, hogy milyen erősségekkel és gyengeségekkel rendelkezik a terület. Vázoltam a veszélyeket és a lehetséges megoldásokat is.

A terület vizsgálata megerősítette azt a feltevésemet, hogy mára már létfontosságú a természetes környezetünkre odafigyelni, mivel az egy érzékeny rendszer része. Ahhoz, hogy átfogó képet kapjunk, több különböző módszert szükséges alkalmazni, mivel sok tudományos terület érintett a vizsgált témában. A vizsgált település és környezete egy páratlan és páratlanul érzékeny terület része, melyet körültekintően szabad óvni, kezelni, fenntartani, bemutatni. A vizsgált terület nem csak természetes, hanem a mesterséges épített környezetében is fontos a megfontoltság.

A dolgozatomban feltárt és bemutatott eredmények segítséget nyújthatnak a tájhasználati tevékenységek prioritásainak megválasztásában.

Végül megállapítottam, hogy napjainkban sajnos a Fertő-tájban bekövetkezett negatív változások már nem visszafordíthatók, arra van csupán ráhatásunk, hogy a tudatos területhasználat és gazdálkodás elvét, módszertanát átadjuk a helyi közösségnek, érzékenyítve őket a természetes környezetünk megóvására.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Végezetül szeretném megköszönni konzulensemnek, Dr. Saláta Dénesnek a rengeteg információt, segítséget, biztatást, mellyel segítette a szakdolgozatom elkészítését, és melyeket a tanulmányaim végzése alatt kaptam.

Köszönöm Tanáraink munkáját, segítségét, mellyel bővíthettem a tudásomat és kutatómunkájukat értékes forrásként használhattam a dolgozatom alapjaként.

Köszönetemet fejezem ki Családomnak, akik mindvégig segítettek és támogattak a tanulmányaim során.

IRODALOMJEGYZÉK

1. 5T Építészeti és Városfejlesztési Kft. (2023). Fertőhomok község településszerkezeti terv. Fertőhomok: Fertőhomok Önkormányzata. Forrás: http://ww.fertohomok.hu/images/news/242/fh_tszt_yktr.pdf
2. Arcanum Kft. (2025. 04 21). *Arcanum Maps*. Forrás: Az I. katonai felmérés térképe: <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=1855773.0539981644%2C6038588.437702469%2C1881551.4417873402%2C6048544.360636613>
3. Arcanum Kft. (2025. 04 21). *Arcanum Maps* - 2. Forrás: Magyar Kirlyság II. katonai felmérés térképe: <https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=1833179.0066523883%2C6032344.58235711%2C1905985.2760940185%2C6060740.938365053>
4. Arcanum Kft. (2025. 04 21). *Arcanum Maps* - 3. Forrás: Habsburg Birodalom (1869-1887) - Harmadik Katonai Felmérés (1:75000): <https://maps.arcanum.com/hu/map/thirdsurvey75000/?layers=43&bbox=1848458.8522345116%2C6037164.3635830125%2C1884861.986955327%2C6051362.541586985>
5. Arcanum Kft. (2025. 04 21). *Arcanum Maps* - 4. Forrás: Magyarország általános térképe (foktérkép) 1910 körül (1:200 000): https://maps.arcanum.com/hu/map/magyarország_1910-fok/?layers=124&bbox=1840618.2223880368%2C6036444.096663673%2C1892174.997966388%2C6056355.942531961
6. Arcanum Kft. (2025. 04 21). *Arcanum Maps* - 5. Forrás: Magyarország Katonai Felmérése (1941): <https://maps.arcanum.com/hu/map/hungary1941/?layers=29&bbox=1833252.0266533445%2C6031477.939616024%2C1906058.2960949747%2C6059874.2956239665>
7. Bakos, G. (2022). A tájtörténet és a helyi identitás szerepe a közösségépítésben (a Felső-Zala-völgyi minta alapján). *Falu Város Régió - Területfejlesztési és területrendezési szakmai folyóirat*, 2022/3. szám.

8. Bárdosi, J. (1994). Rekesztő halászat. In J. Bárdosi, *A magyar Fertő halászata*. Sopron: A Soproni Múzeum.
9. Bárh, J. (1982). *Magyar népi építészet*. Budapest: Móra Könyvkiadó.
10. Beluszky, P., & Sikos T., T. (2011). A falutájak jellemzői. In P. Beluszky, T. Sikos T., & (szerk.), *Változó falvaink - Tizenkét falurajz Kercaszomortól Nyírkárszig* (old.: 39). Budapest: Akadémiai Kiadó.
11. Berlász, M. (1984). *A múlt magyar tudósai - Lajtha László*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
12. Boross, M. (1965). Zöldségtermelés a Fertő tó déli partján (Adatok Hegykő, Fertőhomok és Hidegség zöldségtermeléséhez). *Soproni Szemle*, 308-322.
13. Bulla, B. (1964). *Magyarország természeti földrajza*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat.
14. Csapody, I., & Papp, V. (1983). *A Fertő-tó és a Hanság - tájvédelmi körzetek*. Budapest: Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal.
15. Csatkai, E., & Dercsényi, D. (1953). *Győr-Sopron megye műemlékei I. Sopron és környéke műemlékei - Magyarország műemléki topográfija 2*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
16. Dövényi, Z. (2010). *Magyarország kistájainak katasztere*. Budapest: Pannónia-Print Kft.
17. Duray, B. (2009). Tájdinamikai vizsgálatok - A tájhasználati változás és regenerálódási potenciál összefüggéseinek modellezése. *Doktori (PhD) értekezés*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem.
18. Észak-dunántúli Vízügyi Igazgatóság. (2025. 04 21). *Fertő tó Stratégiai tanulmány 2014*. Forrás: Fertő tó: <https://www.eduvizig.hu/eszak-dunantuli/vizgazdalkodas-vizszolgaltatas/vizkeszlet-gazdalkodas/felszini-vizeink/tavaink/ferto-to>
19. Európa Tanács. (2000). Az Európa Tanács tájegyezménye. Kihirdette a 2007. évi CXI. törvény: Európa Tanács.

20. Fertő tó Baráti Egyesület. (2025. 03 15). *A Fertő tó tájhasználati és vízrajzi változásainak összehasonlító elemzése*. Forrás: <https://fertotobaratai.eu/index.php/a-ferto-to-tajhasznalati-es-vizrajzi-valtozasainak-osszehasonlito-elemzese/>
21. Fertő-Hanság Nemzeti Park. (2018). *Megvalósíthatósági tanulmány: A Fertő-táj természetes élőhelyeinek komplex helyreállítása és fejlesztése*. Sarród: Fertő-Hanság Nemzeti Park.
22. Freiler, Á. (2009). A Fertő tó környezeti problémái és a védelmi intézkedések bemutatása. *TDK dolgozat*. Budapest.
23. Geiger, B., Saláta, D., & Malatinszky, Á. (2011). Tájéörténeti vizsgálatok a kiscsomói fás legelőn. *Tájökológiai Lapok*, 219–233.
24. Gyömrő-Molnár, B. (2025. 04 01). *nagyvofely.hu*. Forrás: <https://nagyvofely.hu/fertohomok/templomok>:
<https://nagyvofely.hu/fertohomok/templomok>
25. Hadrovics, L., & Hollós, A. (1978). Hungaro-Slavica, 1978. VIII. Internationaler Kongress der Slawisten. *Akadémiai Kiadó* (old.: 130). Budapest: Akadémiai Kiadó.
26. Hetény, J. (1974). Fogadott ünnep és mondája Fertőhomokon. *Eth. LIX* (1948) 151—155: 154. *Arrabona – Múzeumi közlemények* 16., 220.
27. Horváth, Z. (1976). *A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
28. Illyés, Z. (2022). Változó tájaink, a környezetminőség letéteményesei - tájörténeti kutatások. In A. Falus, *Magyar Tudomány* (old.: 1127-1136). Budapest: Akadémiai Kiadó.
29. Kelemen, I. (2001). *Fertőhomok 1274-2001*. Budapest: Croatica Kht.
30. Kenéz, Á., Gyulai, F., & Saláta, D. (2018). Makro-archaeobotanika. A régészeti lelőhelyekről származó makroszkopikus növényi maradványok interdiszciplináris értékelése. In Á. Pető, & Á. Kenéz, *Archaeobotanikai kézikönyv* (old.: 202). Budapest: Archaeolingua Alapítvány.

31. Kiss, A. (2004). Utilization of the inundation area at Lake Fertő before regulation works: Example of Sarród and its surroundings. *Acta Geographica Szegediensis*, 39-49.
32. Kiss, L. (1980). *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
33. Kocsis, K. (2024). *Magyarország Nemzeti Atlasza - Természeti környezet - 2., átdolgozott kiadás*. Budapest: HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet.
34. Konkoly-Gyúró, É., & Balázs, P. (2023). A tájkarakter és a tájváltozás összefüggése Sopron környéki és Fertő menti tájakon. *Tájökológiai Lapok*, 63.
35. Kós, K. (1912). Kós Károly és a Kalotaszeg 1912. *Kalotaszeg. Képes hetilap*, 33-53.
36. Kovács, N., & Szarka, L. (2004). Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II. - Nemzetiségi és nyelvi kötődés az 190-2001. évi magyarországi nép. In *Az MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézetének évkönyve - Tér és terep 2.* (old.: 308). Budapest: Akadémiai Kiadó.
37. Lóczy, D., & Nyizsalovszky, R. (2005). Borvidékeink földhasználat-változásainak tájökológiai értékelése. *Tájökológiai Lapok*, 243–252
38. Lőrinczy, É. (1979). *Új magyar tájszótár 1. A - D - Új magyar tájszótár 1.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
39. Márkus, I. (2025. 09 05). *Fertőhomoki Fórum*. (Fertőhomoki lakosok, Előadó) Márkus, István;, Fertőhomok, Győr-Moson-Sopron vármegye, Magyarország.
40. Mecsek Zöldút Egyesület. (2025. 03 15). *Cserkút község honlapja*. Forrás: Mecsek Zöldút Egyesület: <https://cserkut.hu/cserkut3/index.php/civil-szerv/mecsek-zoeldut-egyeselet>
41. Mezősi, G. (2011). *Magyarország természetföldrajza*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
42. Nagy, T. (2017). *Parasztház fenntartható felújítása*. Pécs.
43. OKIR. (2025. 04 21). *Természetvédelmi Információs Rendszer térképei*. Forrás: <https://web.okir.hu/map/?config=TIR&lang=hu>
44. Ortutay, G. (1980). *Magyar Néprajzi lexikon 3. K-Né*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

45. OVF. (2025. 04 05). *Országos Vízügyi Főigazgatóság Vízügyi honlap*. Forrás: Fertő-tó: <https://www.vizugy.hu/index.php?module=content&programelemid=43>
46. Pannonhalmi, M., & Sütheő, L. (2007. március). *A Fertő tó múltja, jelene és jövője*. Győr: ÉDUKÖVIZIG.
47. Papp, F. (1988). Az erdőspusztai tavak létesítésének története. *Erdészettörténeti Közlemények*, 61-67.
48. Pécsi, M. (1975). *Magyarország tájféldrajza 3.kötet - A Kisalföld és a Nyugat-magyarországi peremvidék*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
49. Purger, D., & Purger, J. (2019). *A Barcsi Ó-Dráva holtág tájtörténete*. Pécs: BioRes.
50. Saláta, D., Wichmann, B., Házi, J., Falusi, E., & Penksza, K. (2011). Botanikai összehasonlító vizsgálat a cserépfalui és az erdőbényei fás legelőn. *Animal welfare, ethology and housing systems*, 234-264.
51. Sárkány, M., & Szilágyi, M. (2000). *Társadalom - Magyar néprajz nyolc kötetben 8*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
52. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség. (2025. 03 15). *Középkori Templomok Útja*. Forrás: <http://www.templomut.hu/hu>
53. Szentmihályi, I. (1974). Történeti események tükröződése a Fertő vidéki néphagyományokban. *Arrabona - Múzeumi közlemények 16.*, 220.
54. Szilvásvárad Község Önkormányzata. (2025. 03 15). *Orbán-ház Szilvásvárad*. Forrás: <https://orbanhaz.hu/>
55. Tüskés, G. (1993). *Búcsújárás a barokk kori Magyarországon a mirákulumirodalom tükrében.)III. rész: A zarándoklatok szerkezetváltozása*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
56. Wikipédia. (2025. 03 15). *Wikipédia*. Forrás: Ikva-sík: https://hu.wikipedia.org/wiki/Ikva-s%C3%ADk#/media/F%C3%A1jl:HU_microregion_3.2.11._Ikva-s%C3%ADk.png

Képek jegyzéke

1. ábra: A vizsgált terület elhelyezkedése a földrajzi tájbeosztás szerint [forrás: (Kocsis, 2024) (5T Építészeti és Városfejlesztési Kft., 2023) alapján saját szerkesztés].....	15
2. ábra: A Fertő tó vizének két megjelenési formája [forrás: (OVF, 2025)].....	19
3. ábra: A Fertő tó vízszint ingadozása az elmúlt 4 évszázadban [forrás: (Kiss A. , 2004)]....	19
4. ábra: Az Ikva-sík elhelyezkedése [forrás: (Wikipédia, 2025).....	22
5. ábra: Az I. katonai felmérés térképe [forrás: Arcanum Maps, 2025].....	26
6. ábra: II. Katonai felmérés térképe Habsburg Birodalom (1806-1869) [forrás: Arcanum Maps, 2025].....	27
7. ábra: III. Katonai felmérés térképe Habsburg Birodalom (1869-1887) 1:25000 [forrás: Arcanum Maps, 2025].....	28
8. ábra: 1910-es térkép [forrás: Arcanum Maps, 2025].....	28
9. ábra: Fertőhomok sajátos településszerkezete [forrás: Goole maps].....	32
10. ábra: A fertőhomoki Szent Anna templom [forrás: saját készítésű fénykép, 2025].....	33
11. ábra: A Szent Anna templom bejárata és tornya [forrás: (Gyömrő-Molnár, 2025)].....	34
12. ábra: A fertőhomoki tájház.....	35
13. ábra: Vakolatdíszes lakóház a 19. sz. második feléből (Fertőhomok, Győr-Sopron m.) [forrás: (Ortutay, 1980)].....	35
14. ábra: Az Akác u. 10. és 11. szám alatti védett lakóházak [forrás: saját készítésű fénykép].....	36
15. ábra: A Fertő parti falvak jellegzetes fűrészfogas utcaképe [forrás: (Bárth, 1982)].....	36
16. ábra: Hagyományos falusi telekelrendezés [forrás: (Bárth, 1982)].....	37
17. ábra: A faluház [forrás: saját készítésű fénykép].....	39
18. ábra: Az egykori kocsmá helyén létesített sörház [forrás: saját készítésű fénykép].....	40

NYILATKOZATOK

NYILATKOZAT

a szakdolgozatnyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Nagy Andrea
A Hallgató Neptun kódja: Z7QFY7
A dolgozat címe: Fertőhomok tájváltozásának vizsgálata történeti térképek alapján
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkor szellemi tulajdonkezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Gödöllő, 2025. év november hó 11. nap

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Nagy Andrea (Z7QFY7) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védelemre **javaslom**.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: nem

Kelt: Gödöllő, 2025. év november hó 11. nap

belső konzulens

NYILATKOZAT

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	Nagy Andrea
Neptun-kódja:	Z7QFY7
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb:
Tantárgy neve/kódja*:	Szakdolgozat készítés
A munka címe:	Fertőhomok tájváltozásának vizsgálata történeti térképek alapján

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrektúra, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)
–	–	–

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka mellékletében való csatolása szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve, verziója, elérhetősége	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma
–	–	–	–

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

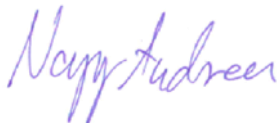
Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....
.....
.....
.....

4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: Gödöllő, 2025. év november hó 11. nap

.....
Hallgató aláírása

.....
Konzulens aláírása